

Günümüzde Siyer Anlatımında Öne Çıkan Dört Eserin Üslup, İçerik ve Metin Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation and Comparison of Four Prominent Works in Sirah Narration in Terms of Style, Content and Text

Adnan Adıgüzel*

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi/Article Type: Research Article

<https://doi.org/10.56288/siyer.1291738>

Geliş Tarihi: 3 Mayıs 2023/Date Received: 3 May 2023

Kabul Tarihi: 5 Haziran 2023/Date Accepted: 5 June 2023

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Adnan Adıgüzel)

* Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı, adiguzela63@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4818-4051.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial License

Öz

Hız. Muhammed'in (s.a.s.) hayatı ve mesajları konusunda yüzyıllardan beri sayısız eser kaleme alınmıştır. Günümüzde de bu konuda binlerce eser telif edilmiş ve edilmeye de devam etmektedir. Ancak bu eserlerin onun mesajını ne ölçüde doğru aktardıkları hep tartışılmıştır. Her asırda, her dönemde olması gereken o dönemin insanına Hız. Muhammed'in mesajının doğru bir içerik, dil ve üslupla anlatılmasıdır. Hız. Muhammed'in biz insanlara bir insan peygamber olarak anlatılmasıdır.

Hız. Muhammed (s.a.s.) yaşayışıyla kendi döneminde Müslümanlar için örnek bir şahsiyet olmuştur. Kur'ân-ı Kerim ve Resûlullah'ın da Müslümanlara tavsiyesi onun örnek alınmasıdır. Bundan dolayı da Hız. Muhammed'in (s.a.s.) hayatı anlatılırken insanların örnek alabilecekleri bilgiler sunulmalıdır. Ancak tarihte ve günümüzde Hız. Muhammed'i (s.a.s.) neredeyse örnek alınması mümkün olmayan bir insan olarak anlatan çok sayıda eser yazılmıştır. Bunun yanında ağırlıklı olarak onun örnek alınması kaygısıyla yazılmış eserler de bulunmaktadır. Bu eserlerde onun içimizden biri ve "insan peygamber" olduğu vurgulanır. İşte bu çalışmada Hız. Muhammed'in (s.a.s.) insanî örneklik yönünü daha çok ön plana çıkaran bazı eserler seçilmiş ve bu eserlerin içeriğindeki "insan peygamber" anlatımları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada önce siyer yazıcılığı ve siyerin hangi gerekçelerle yazıldığı, amacı, yöntemi ve içeriğiyle ilgili genel bilgiler verilmiştir. Ardından yaşadığımız dönemdeki insanların algılarına hitap eden bir "insan peygamber" anlatmayı önceleyen eserlerden dört eser seçilmiştir. Eserler 1950'lerden sonra Türkçe olarak basılmış ve genel anlamda geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan çalışmalardır. Yöntem olarak, seçilmiş eserler kronolojik sırayla müelliflerin Hız. Peygamber'in örnekliğini günümüz insanına anlatma çabaları gösterilmeye çalışılmıştır. Burada Ali Himmet Berki ve Osman Keskinoglu'nun hazırladığı *Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı*, Muhammed Hamidullah'ın *İslâm Peygamberi*, İbrahim Sarıçam'ın *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı* ve Âdem Apak'ın *Siyer-i Nebi* adlı eserleri ele alınmıştır. Eserlerde Hız. Muhammed'in (s.a.s.) günümüzde öne çıkan sorunlara yaşanabilir örneklikler sunan örnek bir "insan peygamber" olduğu; tevhid, adalet, eşitlik, insan hakları vb. konularda evrensel prensipler ortaya koyduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Siyer Yazımı, Hız. Muhammed, "İnsan Peygamber", Evrensel Mesaj.

Abstract

Countless works have been written on the life and messages of Prophet Muhammad (PBUH) for centuries. Today, thousands of works have been and continue to be written on this subject. However, the accuracy and effectiveness of these works in conveying his message have always been subjects of debate. The focus should always be on presenting the message of Prophet Muhammad to each era in a manner that is relevant, linguistically appropriate, and stylistically engaging. It is essential to depict Prophet Muhammad as a human prophet who serves as an exemplar for humanity.

Prophet Muhammad (PBUH) was an exemplary figure for Muslims with his lifestyle in his time. The Holy Qur'an and the Messenger of Allah advice to Muslims to take him as a role model. Therefore, when describing the life of Prophet Muhammad (PBUH), information that displays good behavioural models that people can emulate should be presented. However, throughout history and even today, many works have been written that portray Prophet Muhammad as a person who is almost impossible to emulate. Conversely, there are also works that focus on him being a relatable role model, emphasizing his humanity. This study aims to examine selected works that highlight the human aspect of Prophet Muhammad and explore the narratives of the "human prophet" found within these works.

This study begins by providing general information about the writing of prophetic biographies (sirah) and the reasons regarding their creation, as well as their purpose, methodology, and content. Then, four works have been selected from those that prioritize presenting a "Human Prophet" figure that appeals to the perceptions of people in the period we live in. The works were published in Turkish after the 1950s and reached a wide readership in general. As a method, the selected works have been presented in chronological order to demonstrate the authors' efforts to explain the exemplarity of the Prophet Muhammad to the contemporary audience. In this context, the works examined include *Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı* by Ali Himmet Berki and Osman Keskinöğlü, *İslam Peygamberi* by Muhammad Hamidullah, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı* by İbrahim Sarıçam and *Siyer-i Nebi* by Adem Apak.

Key Words: Sirah, Sirah Writing, Prophet Muhammad, "Human Prophet", Universal Message.

09 Mayıs 2017’de aramızdan ayrılan değerli hocamız
Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM’ın aziz hatırasına...

Giriş

Hız. Muhammed (s.a.s.) daha hayattayken binlerce kişi anlayabildiği, tanıyabildiği kadar onu anlatmaktaydı. Zamanla bu anlatımlardan bir kısmı *siret* ifadesiyle yazılı hale getirilerek günümüze kadar ulaştırıldı ve genel anlamda Türkiye’de *siyer-i nebî* olarak kavramlaştı. Bu temel anlatımlar insanların yorumlarıyla birlikte tarih boyunca her dönemde muhtelif coğrafyalarda anlatılmaya devam etti. Bu anlatımlarla muhataplara Hız. Peygamber’in tanıtılması hedeflendi. Ancak her dönemin ve coğrafyanın toplum yapısı, ihtiyaçları, hayat anlayışları ve beklentileri farklıdır ve insanlara hitap ederken bu farklılıkları dikkate almak gerektiği kaçınılmaz bir gerçektir. Her toplumun yapısı ve içinde bulunduğu durum hitap şeklimizi ve içeriğini belirlemede/belirlemelidir. Tabiatıyla bugün de siyere dair eserlerin çağımız insanının Hız. Peygamber’i doğru tanımını sağlayacak içerikle hazırlanması gerekmektedir. Günümüz insanına yol gösteremeyen, onlara örnek alınacak yaşama numuneleri veremeyen eserler bu amacın gerçekteşmesinde yeterli olamayacaktır.

Dolayısıyla Siyer kitabı telifinde İslâm medeniyetinin üzerine inşa edildiği nebevî değerler sisteminin yaşadığımız dünyada bizlere rehberlik edecek şekilde sunulması gerekmektedir.^[1] Bunu hesaba katmadan geçmiş yüzyıllardaki müelliflerin kendi dönemleri için yazdıkları eserlerdeki bilgi ve yorumlarının olduğu gibi günümüz insanlarına sunulması, insanların Hız. Peygamber’i doğru tanıyıp anlamasına yeterince katkı sağlamayacaktır.

Üzerinde dikkatlice düşünülmesi gereken konu, Hız. Peygamber’in günümüz insanına nasıl rehberlik edeceği sorusuna cevaplar üretmektir. Zira “çağdaş” insanların anlayacağı bir dil ve örnek alabileceği bir içerikle sunmadığımız metinler maksadın hâsil olmasını sağlayamayacaktır.

Siyer anlatımını farklı dünya görüşündeki insanların çok farklı şekillerde sunması kaçınılmaz bir durumdur. Konuyu eleştiren olarak ele alan şaban Öz, Hız. Peygamber’in, akademik popülarite yanında, siyasî çıkarlar, dinî grupların menfaatleri, şahsî otorite arayışları, maddî-manevî hazlar vb. konular için kurban edildiğini dile getirmiştir. Öz, Hız. Muhammed’in (sas) asıl kimliğinin Allah’ın kulu ve elçisi olduğunu belirterek, Resûlullah’ın tevhidin aracı ve vahyin “mübeyyin, mümeyyiz mübelliği” olduğuna dikkat çekmiş,

[1] İbrahim Sarıçam, “Hız. Muhammed’in Hayatının Güncel Sunumu Üzerine Bazı Düşünceler”, *İSTEM* (2006), 4/7, 12.

ashâbının Hz. Peygamber'in sünnetini vefatından hemen sonra başlayan yeni dönemde güncellediklerini belirtmiş ve aslında yapılması gerekenin bugün de aynı olduğunu ifade etmiştir.^[2] Bu anlamda daha Hulefâ-yi Râşidîn döneminde, Hz. Ali'nin, Hakem olayı sonrasında Muaviye ve Hâricîlerle görüşmelerinde, Hz. Peygamber'in Hudeybiye Anlaşması'ndaki tutumunu örnek göstermesine dair rivayetleri,^[3] siyer bilgisinin günün olaylarını anlama ve açıklama konusunda çok erken dönemlerde kullanıldığını gösteren örnek olarak düşünebiliriz.

Neticede yaşadığımız hayatta da geçmişte hiç akla hayale gelmeyen ve gündemimizin başköşesinde yer alan yığınla konu bulunmaktadır. Modern zamanlardaki konuların İslâmiyet'e göre veya İslâmiyet'e uygun şekilde nasıl anlaşılması ve izah edilmesi gerektiği hususu önemli bir konudur. Siyer müellifleri de yazdıklarıyla doğrudan veya dolaylı olarak gündemde olan konuların aydınlatılmasına katkı sağlamaya gayret etmişlerdir. Onlar, çağdaşlarının gündemlerindeki meseleleri Hz. Peygamber'den gelen bilgi birikimiyle anlamlandırmaya çalışmıştır. Akif'in, Kur'ân yorumunun kendi dönemi insanına yol gösterecek şekilde anlatılması gerektiğini ifade sadedinde söylediği "*Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı*" mısraı aslında siyer için de geçerlidir.^[4] Ancak algı farklılığımız "*Çağın idrakine söyleteceğimiz İslâm*" anlatımını da farklı kılabilmektedir. Öz'ün bazı kişi ve grupların daha çok kötü niyet ve yanlış saparak yaptıkları çalışmalara getirdiği tamamen haklı eleştirileri bir tarafa bırakarak söylemek gerekirse asıl kaygı, günümüz insanının Hz. Peygamber'i doğru anlayabilmesini sağlama kaygısıdır.

Hz. Muhammed'in (sas) hayatı, İslâmiyet'in hayata geçirilmiş, ete kemiğe bürünmüş halidir. Bundan dolayı İslâm dininin insanlara doğru olarak ulaştırılmasının en önemli aşamasının, dinin ilk tebliğcisi Hz. Muhammed'in doğru anlaşılması olduğu bir gerçektir. Çünkü Resûlullah'ın hayatı, Allah'ın insanlara hidayet rehberi ve yollarını aydınlatacak nur olarak göndermiş olduğu kitabın uygulamasıdır. Bundan dolayı onun hayatı bizlere Allah tarafından örnek (*üsvetün hasene*)^[5] olarak gösterilmiştir. Yani Hz. Muhammed'in (sas) hayatının doğru bir şekilde bilinmesi ve anlaşılması aslında İslâmiyet'in doğru anlaşılmasında en önemli unsurdur. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in

[2] Şaban Öz, *Siyer Tasarımı, Geçmişten Geleceğe Siyer'in Serüveni*, (İstanbul: Endülüs Yay., 2018), 143-148.

[3] Bu rivayetler ve değerlendirilmesi konusunda bk. Kenan Ayar, "Hâricîlerin Hz. Ali'den Ayrılış Süreci," *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/1 (2008), 45-88.

[4] Âdem Apak, "Siyer'i Nasıl Okumalıyız?" *İslâm Düşünce Kılavuzu*, ed. Ahmet Koç (İstanbul: Tıdef Yayınları, 2019), 114; Feyza Betül Köse, <http://www.siyerarastirmalari.com/siyeri-asrin-idrakine-soyletmek.html>, (Erişim, 31.05.2021); Öz, *Siyer Tasarımı*, 148.

[5] Ahzab, 33/21.

sîreti daima Müslümanların ilgi alanlarının başında yer almıştır. Binaenaleyh Hz. Muhammed'in (sas) vefatından itibaren günümüze kadar bu amaçla sayısız eser kaleme alınmıştır. Ülkemizde de siyer ve siyere dair yeni eserler yazılmaya devam etmektedir.

Kur'ân'ın anlatımıyla diğeri insanlar gibi bir insan olduğu belirtilen, tek farkının vahiy alan bir kişi olduğu vurgulanan Hz. Peygamber^[6] zamanla örnek alınması mümkün olmayan insanüstü varlık haline getirilmiştir.^[7] Kendi zamanının şartları içinde ortamın gerektirdiği zorlukları ve fırsatları insanî, ahlâkî ve tabîi olarak yaşayan peygamber anlayışından olağanüstülüklerle bezenmiş peygamber anlayışına geçilmiştir. Bu anlatımlarla Hz. Peygamber'in daha doğmadan babası Abdullah üzerinden başlayan, hatta daha da geriye götürülerek Hz. Âdem'den (as) önce yaratılıp milâdî 571'deki doğumuna kadar binlerce yıl devam eden bir süreçten bahsedilmiştir. O, Nûr-u Muhammedî anlatımıyla ilk insandan beri beklenen peygamber olarak sunulmuştur. Bu anlatımlara göre ilk insandan beri herkes Hz. Muhammed'in (sas) peygamberliğinden haberdardır ve dört gözle onu beklemektedir. Yine kendi çağına gelindiğinde de dedesi, babası, annesi, sütanesi, çevresindeki konu komşu ve kabilesi, dönemin Yahudi ve Hristiyan din adamları ve diğeri çeşitli sebeplerle onun peygamber olacağına dair alametleri görmüşlerdir. Alametlerini sıklıkla görerek bildikleri Hz. Muhammed'in (sas) peygamber olarak seçildiği gerçeğini bazı Hristiyan ve Yahudi bilirmişlerden, hatta câhiliye dönemi kâhinlerinden haber almışlardır. Ancak risâletin başlaması, vahyin gelmesi, davetin açığa çıkmasıyla nedense herkes bildiği gerçekleri unutupmuş ve inkârcılık yarışına girmişlerdir. Bu yetmezmiş gibi bir de "yıllardan beri bekledikleri" peygamberi yok etmeye çalışmışlardır.

Hz. Muhammed'in (sas) peygamberliğini olağanüstü anlatımlarla takdim eden ve onun risâletini ispatlamaya çalışan müellifler mucizelerle dolu siyer anlatımı ortaya koymuşlardır. Yüzyıllar boyunca yazılan eserlere yeni yorum ve "bilgi"lerin eklenmesiyle Siyer malzemesi günden güne çoğalıp çeşitlenmiştir. Özdemir, bu değişimin Peygamberimizin vefatı sonrasındaki tarihî süreçte aşama aşama gerçekleştiğini, kaynaklardaki bilgi artışı ve farklılaşmalar üzerinden örneklerle anlatmıştır. Zamanla "insan peygamber"den insanüstü ve efsanelere büründürülen peygambere geçilmiştir. Özdemir, özellikle İbn Sa'd ile birlikte mucizevî anlatımların artmaya başladığını, ondan sonra Şâmî, İbnu'l-Cevzî ve sonrasında telif edilen eserlerde

[6] Kehf 18/110; Fussilet 41/6, 7.

[7] Hacı Musa Bağcı, "Modern Dünyada Peygamber Algısı" *Eski Yeni* 17 (2010), 74-89; Apak, "Siyer'i Nasıl Okumalıyız?", 107-113.

genişleyerek devam ettiğini, tasavvuf ve edebiyata dair eserlerle yeni şekiller aldığı ifade etmiştir.^[8]

Hız Muhammed (sas) ile aramızda on dört asırlık zamansal uzaklık bulunmaktadır. Buna bağlı olarak her dönemde yaşam tarzı, sosyal yapı, insan potansiyeli ve hedefler anlamında farklılıklar ortaya çıkmıştır ve çıkmaya devam etmektedir. Her dönemde toplumsal değişimlere bağlı olarak Hz. Peygamber'in anlaşılması ve aktarılmasında farklı etkenler ve ihtiyaçlara bağlı değişiklikler ve vurgular ortaya çıkmıştır.

Bu durumda yapılması gereken öncelikli işimiz Resûlullah'ın kendi döneminde ve bağlamında (Siyak-ı Sîre/ سيرة سياق) nasıl bir hayat yaşadığının tespit edilmesi veya yapılan tespitlerin anlaşılmasıdır. İkinci olarak yapılan tespitlerin günümüz insanı için ne ifade ettiği ve bunların günümüzdeki karşılığının ortaya konulması için kafa yormaktır. Birinci işin tamamen ilmî yöntemlerle, kaynakların titizlikle ve olabildiğince somut ve reel bir şekilde incelenmesiyle yapılması gerekmektedir. İkinci kısım ise ilk aşamada elde edilen bilgilerden yola çıkılarak olayların asıl amacını, ruhunu tespit edip ona göre yapılan çağdaş yorum ve açıklama zemini oluşturma anlamına gelmektedir. Burada tabii olarak zamanın ve zeminin getirdiği yeni durum yanında müelliflerin anlayışları, hayata bakışları, siyasi, dinî tasavvurları devreye girecek ve farklı yorumlar ortaya çıkacaktır. Yorum sahipleri kendi yorumlarını dayatmadığı sürece farklı yorumlar yeni ufuklar ve zenginlik sağlayacaktır.

Bu çalışmada Hz. Peygamber'in hayatındaki doğru bilgiler üzerinden günümüz insanına rehberlik edecek bilgiler ve açıklamalar yapma kaygısıyla yazıldığını düşündüğümüz dört eser tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu eserler seçilirken içerikleri yanında kolayca ulaşılabilecek ve yaygınlık gibi özellikleri de dikkate alınmış ve eserlerin "çağın ruhuna" ne ölçüde hitap ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda, eserlerde dile getirilen Hz. Peygamber'in mesajının günümüz insanına hitap edecek şekilde sunumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Eserlerde kullanılan dil ile konuları güncel kavramlarla açıklama çabaları ve buna bağlı olarak Hz. Peygamber dönemi olaylarının yaşadığımız hayattaki karşılığını ifade anlamında ortaya koydukları bilgi ve açıklamalara dikkat çekilmiştir. Yani Siyer bilgimizle "Bugün ne yapmalıyız?" sorusuna verilen cevaplar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede Hz. Peygamber'in hayatına dair temel bilgilerden yola çıkarak günümüz insanını ahlâki yönlendirme, bireysel ve sosyal hayatına yön verme anlamındaki açıklamalara dikkat edilmeye çalışılmıştır. Yine eserlerdeki aile,

[8] Mehmet Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine" *Milel ve Nihal* 4/3 (2007), 129-162.

insan, kadın, çocuk, işçi ve hayvan hakları, eşitlik, çalışma hayatı, eğitim, birlikte yaşama, savaş, merhamet, sevgi, saygı gibi günümüzde daha çok ön plana çıkan konularla ilgili bilgi ve yorumlara dikkat çekilmiştir. Eserler yayın tarihlerine göre ele alınmıştır.

Günümüzde Siyer çalışmalarının ele alındığı özel dergi sayıları çıkarılmış, sempozyumlar düzenlenmiş, bazılarında bu metinde de atıfta bulunulan çok sayıda makale ve bildiri hazırlanmıştır. İSAM makale veri tabanına bakıldığında da bu anlamda onlarca çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma ele alınan eserlerin içeriklerine yoğunlaşarak eserlerdeki günümüz insanına verilen mesajlara dikkat çekmesiyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

1. Ali Himmet Berki ve Osman Keskiöğlü, Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı^[9]

Bu eser Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 16.06.1956 tarihli kararıyla DİB halk kitapları serisi içinde yayımlanmıştır. Eser Ali Himmet Berki (1882-1976)^[10] ve Osman Keskiöğlü (1907-1989) tarafından hazırlanmıştır.^[11] Bugün itibarıyla (2023) eserin ilk baskıları üzerinden yaklaşık 90 yıl geçmiştir ve yeni baskılarla Türk okuyucusuna ulaştırılmaktadır. Kitabın bu araştırma için kullandığımız nüshası 2015 yılında yayımlanan 30. baskısıdır.

Eserde çok az dipnot kullanılmış, kitabın sonunda yararlanılan kaynaklar listesine yer verilmiştir. Listede daha çok tefsir ve hadis kitaplarıyla İbn Hişâm, Taberî, İbnü'l-Esîr, Kadî İyâz, İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Kastalanî klasik kaynaklar yanında, M. Heykel, Ahmet Cevdet Paşa, Mevlana Şiblî, Nedvî, Emir Ali ve Mahmut Esad gibi çağdaş müelliflerin adı geçmektedir (s. 449).

İlk baskı için yazılan ön sözde, eserin gençlere Hz. Peygamber'i dosdoğru bir şekilde tanıtmaya ve sevdirmeye çalışmak amacıyla hazırlandığı ifade edilmiştir. Bu konuda piyasada daha çok Batı dillerinden tercüme edilmiş eserler olduğu ve bunların "hem kusurlu hem de ihtiyaçlara cevap verecek mahiyette olmadığı" ifade edilmiştir. Yine piyasadaki tercüme eserlerin bazılarının "maksatlı olarak" yazıldığı belirtilmiş; Türk okuyucusunun bu eserlere mahkûm edilmesinin doğru olmayacağı vurgulanmıştır (s. 5,6).

Eserin girişinde İslâmiyet'in doğuşu esnasında Arabistan'ın komşuları İran, Bizans ve Mısır hakkında bilgi verilmiş, bu devletlerde sınıf farklılıkları olduğu belirtilmiş ve kadınların konumu hakkında değerlendirmeler

[9] Ali Himmet Berki-Osman Keskiöğlü, *Hazreti Muhammed ve Hayatı* (Ankara: DİB Yay., 2015).

[10] Şakir Berki "Ali Himmet Berki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1992) 5/509-510.

[11] M. Kâmil Yaşaroğlü, "Osman Keskiöğlü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2002), 25/309-310.

yapılmıştır. Kölelerin durumunun çok kötü olduğu ifade edilerek erkeklerin kadınlara köle muamelesi yaptıkları, onları eşya gibi alıp sattıkları belirtilmiştir. İslâmiyet'in böyle bir ortamda zayıfların hâmisi olarak ortaya çıktığı, sınıf farklarını ortadan kaldırdığı ve insanlar arasındaki eşitliği dünyanın bugün bile ulaşamadığı düzeye taşıdığı ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in Vedâ hutbesiyle eşitlik prensibini Fransız İhtilali'nden, İnsan Hakları Beyannamesi'nden ve Birleşmiş Milletlerin kurulmasından yüzyıllarca önce ilan ettiği belirtilmiştir. Sadece ilan etmekle kalınmadığı, prensiplerin hayata geçirilmesinin de sağlandığı ifade edilmiştir. Ortaya konulup uygulanan prensiplerle insanlığın çaresizlik ve perişanlıktan kurtarıldığı belirtilmiştir (s.7-10). Arabistan yanında İran, Hint ve Çin'de kadınların acıklı bir durumda olduğu belirtilmiştir. Özellikle Hint'te kadınların hiçbir hakkının olmadığı belirtilmiş, onların erkekler için zevk aracı olarak kabul edildiği, ibadetler konusunda bile kısıtlamalar getirildiği, onların asıl görevlerinin efendilerine hizmet etmek olduğu anlayışına dikkat çekilmiştir. İran ve Yunan'da da kadınların erkeklerin malı olarak kabul edildiği, köle gibi kullanıldıkları ve şehvet metaı olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Hristiyan dünyasının da kadını hakir görmekten kendilerini kurtaramadıkları belirtilmiştir (s. 11-13).

Dünyada genel anlamda kötü bir durum hâkimken Hz. Muhammed'in (sas) yeni bir nizam getirdiği belirtilmiştir. Yeni nizama göre kadın muhterem kabul edilmiş, kadına karşı merhamet ve saygıyla davranmak gerektiği bildirilmiştir. Yine iman ve ibadetlerde kadın-erkek eşitliği vurgulanmış, sosyal hayatta erkekler gibi kadınların da tasarrufta bulunabilecekleri belirtilmiştir. Hz. Peygamber kadınları da muhatap almış onların da biat etme yani oy verme haklarını tanıdığını göstermiştir. Sonuç olarak Hz. Muhammed (sas) dünyanın içinde bulunduğu batağa karşı Allah tarafından kurtarıcı olarak gönderilmiştir (s. 13-15).

Kitapta câhiliye döneminde Arabistan, Kâbe ve Kureys hakkında bilgi verilmiş, ardından mucizevî bazı olaylarla birlikte Hz. Muhammed'in (sas) doğumu, sütanneye verilmesi, çocukluk ve gençliğinde döneminde annesi, dedesi ve amcasının yanında yaşadığı olaylar üzerinden insan Peygamber anlatılmıştır. Bu çerçevede Hz. Muhammed'in rahip Bahira'yla görüşmesi, bazı müsteşriklerin bu görüşme esnasında Hz. Muhammed'in (sas) İslâm dinini ondan öğrendiği anlamındaki iddialar, "üzerinde durmaya değmeyecek, gülünç" iddialar olarak değerlendirilmiştir (s. 45). Eser, Hz. Peygamber'in gençliğinde yaşadığı Ficar Savaşı, Hılfü'l-Fudûl, çeşitli ticarî faaliyetleri, Hz. Hatice ile evlenmesi ve çocukları hakkında bilgi vermiştir (s. 45-57).

Hız. Muhammed'in (sas) vahiy almaya başladığı d6nemde dalalet kasırgasının her tarafı kasıp kavurduğu ifade edilmiştir. Hız. Muhammed (sas), vahiy ile dalaleti ortadan kaldırmakla g6revlendirilmiştir (s. 60). Bu erevede Resûlullah, hak sahiplerine haklarının verilmesini, yetim malının yenmemesini, s6m r  aracı olan ribaya karşı çıkılmasını istemiştir. Müşrikler, yaşadıkları kirli hayattan ve bataklıktan ayrılamamış, kendilerine doğru yolu g6steren peygambere sırt çevirmiştir (s. 64). Toplumdaki yüksek ahlâk ve fazilet sahibi kişiler İşl miyet'i kabul etmiştir. İşl miyet'e girenler, dinleri uğruna canlarını, mallarını feda etmeyi g6ze alacak kadar halis g6n ll  kişilerdi (s. 69).

Kitapta Hız. Peygamber ve Müslümanların bütün abalalarına rağmen İşl m davetine düşmanlıkta başı çeken müşrikler sıralanmış ve İşl miyet'i kabul etmeme sebepleri konusunda bazı açıklamalar yapılmıştır. Bu sebepler ř6yle sıralanmıştır:

1. İktidarlarını/konumlarını kaybetme kaygısı,
2. Mekkelilerin hayatı ticarî içlerine bağlıydı. İşl miyet'in kabulüyle ticaretlerinin sekteye uğraması korkusu,
3. İptid i/ilkel toplumların genel 6zelliği olan atalarının geleneklerine sıkı bir şekilde bağlılıkları,
4. Kendi anlayışlarına g6re liderlerin servet/zenginlik, evlat ve adamları açısından g cl  olması gerekmektedir. Hız. Muhammed (sas) ise servet ve evlat/adamlar bakımından lider olmaya layık değildi (s. 78-84).

Hız. Muhammed'in (sas) daveti insanî açıdan gayet anlamlı ve olumlu bir içeriğe sahipken ona karşı çıkanların olumsuz, haksız ve toplumun iyiliğini düşünmeyen, kendi çıkar ve ilkel anlayışları için çabalayan kimseler oldukları ifade edilmeye çalışılmıştır. Eserde, Müslümanlarla müşriklerin mücadelesinin "hayırla şerrin, faziletle reziletin, hakla batılın mücadelesi" olduğu belirtilmiştir. Yine Heykel'e atıfta bulunularak, müşriklerin m savattan (eşitlikten) korkmaları, mevkilerini/konumlarını kaybetme endişeleri, haset/kıskançlık, rekabet ve ahiret gibi konular dile getirilmiştir. Müşriklerin temel kaygıları servetlerinin artması ve saltanatlarının g clenmesinin engellenmesi kaygısıdır. Onlar için doğruluk ve yanlışlık buna g6re belirlenmiştir (s. 132, 133). Müşriklerin kaygı ve mücadelelerinin hiçbir olumlu y6n  yoktu, toplumsal hayatta da hoş g6r lmeyen kaygılar taşıyorlardı. Hız. Muhammed (sas) ise  lemlere rahmet olarak g6nderilmiş, g6revini 6zveriyle yapmış ve insanların güven içinde yaşaması için mücadele etmiştir (s. 148).

Hız. Muhammed'in (sas) tebliğ ettiği İşl miyet'in insanlığın mutluluğu için gerekli potansiyele sahip olduğu ifade edilmiştir. Onun, Medine'deki kabileler arasındaki kavgaları bitirip kardeşlik noktasında birleşmelerini

sağlaması bunun bir göstergesidir. Medineliler Hz. Peygamber'in "mübarek eline sarılmış ve halas (kurtuluş)" imkânına kavuşmuşlardır (s. 173-175).

İslâmiyet'in yayılmasını sağlayan ana etkenin Hz. Muhammed'in (sas) örnek hayatı, yüce ahlâkı olduğu belirtilmiştir. Müslüman olarak yüce bir ahlâka sahip, insanlara kardeşlik, merhamet, iyilik ve şefkati tavsiye eden, insanlığı öğreten bir peygamberin safında olmanın insanlar için büyük şeref sayılacağı ifade edilmiştir (s. 218, 219).

Hz. Muhammed'in örnek ahlâkına dikkat çekilmiş, onun arkadaşlarıyla tatlı tatlı sohbetler eden, şakalaşan, çocukları seven, sosyal ve ekonomik konularından dolayı insanlar arasında ayırım yapmayan, insanların gönlünü almaya önem veren bir kişiliğe sahip olduğu belirtilmiştir. Yine onun ailesiyle çok iyi geçindiği, eşlerini incitmediği, onlara yardımcı olmaya çalıştığı ifade edilmiştir. Hz. Muhammed'in (sas) korkaklık, cimrilik, tembellik ve pislikten nefret ettiği rivayet edilmiştir. Hz. Muhammed (sas), şefkat ve merhametle dopdolcu, acı çeken birinin acısının onun için sızlattığı ve acısını dindirmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadığı belirtilmiştir. O, gönlü kırık ve mahzun kişilerin gönlünü almayı fazilet kabul eder, kendisinden yardım isteyen kimseyi geri çevirmezdi. Son derece tevazu sahibi, konuklarına bizzat hizmet ederdi. O, hayvanlara karşı da şefkatliydi; atını, devesini, kedi, köpek ve diğer hayvanları sever, onların bakımıyla ilgilenirdi. Sonuç olarak Hz. Muhammed'in (sas) bütün âlemleri kucaklayan, şefkat ve merhamet üzerine kurulu yeni bir medeniyet ruhu aşıl原因an meşaleyi yaktığı belirtilmiştir (s. 221, 222).

Kitapta, Hz. Muhammed'in (sas) İsrâ sûresini (17/23-39) tebliğ etmekle 12 temel ahlâkî prensip ortaya koyduğu ifade edilmiştir. Bu ilkeler; tevhid, ana babaya, akrabalara, fakir, yoksul ve yolda kalmışlara iyilik yapma, israftan kaçınma, çocukları öldürmeme, zinadan kaçınma, haksız yere kimseyi öldürmeme, yetimlere iyi davranma, verdiği sözü tutma/sözünde durma, ölçü ve tartıda hile yapmama, bilmediğimiz bir şeyin peşine düşmeme ve yeryüzünde kibir ve gururla hareket etmeme ilkeleridir (s. 160, 161).

Eserde miraç olayını anlamak için günümüzdeki teknolojik seviyeye dikkat çekilmiş; bir noktadan çok uzak noktalara müdahale etme imkânları örnek verilmiştir. Böyle bir açıklamayla Mirâc olayının akla mantığa uygun bir durum olarak anlaşılmasının mümkün olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır (s. 165).

Eserde hicretin amacının din, vicdan ve düşünce hürriyetini elde etmek olduğu belirtilmiş; hicretle, insanların inanç ve fikirlerinin baskı ve şiddetle yok edilemeyeceği, insanlar için en önemli konunun özgürlük olduğu

gerçeğinin açığa çıktığı ifade edilmiştir (s. 183). Hicret münasebetiyle Hz. Muhammed'in (sas) peygamber ve lider olarak kendisinden önce Müslümanların kurtuluşunu sağlamaya çalıştığına dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak kendisi çok tehlikeli şartlar altında hicret etmek zorunda kalmıştır (s. 192,187-196).

Hız. Muhammed (sas), hicretten sonra Medine'deki Yahudiler, ensar ve muhacirlerin katılımıyla insanların din, can ve mal hürriyeti garanti altına alınmış, cinayet ve haksızlıklar yasaklayan cıgır açan bir siyasi vesika/sözleşme hazırlamıştır. Bu sözleşmeyle Hız. Muhammed'in (sas) insanlığa neler sunduğunu gösterdiği ifade edilmiştir (s. 213-216).

Müşriklerin Medine'deki Yahudilerle ve münafıklarla iş birliği yaparak Hız. Muhammed'i (sas) öldürme ve Müslümanları boğmaya çalışmaları sebebiyle hicretten sonra askerî faaliyetler başlamıştır. Hız. Peygamber, seriyye ve gazvelerle Mekkelileri ekonomik olarak sıkıştırmayı, bölgedeki Arapları Kureys'e alet olmaktan kurtarmayı ve Kureys'i tecrit etmeyi amaçladığı belirtilmiştir. Müslümanların kan dökme ve yağma gibi amaç ve çabalarının olmadığı, aksine İslâmiyet'in yağmacılığı şiddetle yasakladığı ifade edilmiştir. İslâmiyet kendini savunmayı emretmiş, tecavüzü kesin olarak yasaklamıştır. Yapılan savaşlar, savunma savaşı olarak değerlendirilmiştir (s. 238-240, 323, 413).

Eserde İslâmiyet'in kılıç dini olduğu ve kılıçla yayıldığı iddiaları reddedilmiştir. "İslâmiyet insanları kılıç zoruyla dine girmeye zorlasaydı, Müslümanların hâkim olduğu yerlerde Yahudi ve Hristiyan kalmaması gerekirdi." denilmiştir. Sonra da Çin, Endonezya ve Cava gibi bölgelere hangi kılıçlı birliğin gittiği sorulmuştur. Hristiyanların dinlerini yaymak için işledikleri cinayet ve baskılara örnekler verilmiş, İslâmiyet'in sadece karşlarına kılıçla çıkanlarla savaşma izni verdiği, tecavüzü kaldırdığı ve savaşın "nefsi müdafaa"yla" sınırlandırılmış olduğu ifade edilmiştir (s. 241-243).

Bedir Gazvesi'nde esir alınan bazı kişileri ilim ve irfan yolunda kullanan Hız. Peygamber'in huzurunda, "iclâl ve tazimle" baş eğmek gerektiği vurgulanmıştır (s. 260). Hız. Muhammed (sas) ve Müslümanlar insanların kalbini kazanmak için çalışmışlar, Mekke'nin fethi sonrasında yıllarca düşmanlık yapanlar affedilmiştir. Yine Huneyn ve Tâif savaşlarından sonra Tâiflilerin affedilmeleri iyilik ve hoş muamele olarak değerlendirilmiş, düşmanını bile affetmenin Hız. Muhammed'in (sas) daimî büyük muamelelerinden olduğuna dikkat çekilmiştir (s. 355, 384, 394).

Resûlullah'ın bütün itirazlara rağmen toplumun ileri gelen kişileri yerine, azatlı bir köleyi komutan olarak görevlendirmesi, onun müsavet/eşitlik iddiasının kuru bir sözden ibaret olmadığını göstergesi olduğunu belirtilmiş, onun İslâmiyet'in iddialarını hayata geçirdiği ifade edilmiştir. Hız.

Peygamber'in son komutan olarak azatlı bir köle çocuğu Üsâme'yi ataması da eşitlik konusundaki tutarlılığının göstergelerindedir. Yine Hz. Peygamber'in savaş ahlâkına dikkat çekilmiş; kadınları, çocukları öldürmeyi yasakladığı, evleri yıkmamalarını ve ağaçları kesmemelerini istediğine dikkat çekilmiştir (s. 359, 360, 436). Amr b. el-Âs'ın İslâmiyet'e girer girmez, ileri gelenlerden birçok Müslümanın bulunduğu bir orduya komutan tayin edilmesi liyakate verilen önem çerçevesinde değerlendirilmiştir (s. 363).

Eserde müşrikleri ve Yahudileri Müslümanlara karşı kışkırtıp savaşmaları için çaba gösteren, bu yolda şiirler okuyan Yahudi şair Ka'b b. Eşref'in Müslümanlar tarafından öldürülmesi rivayeti nakledilmiş, Ka'b'ın savaş çığırkanlığı ve Hz. Peygamber'e düşmanlığı sebebiyle ölümü hak etmiş olsa bile -çağdaş algı ve kaygılarla- böyle bir olaya Resûlullah'ın müsaade etmediği kanaati dile getirilmiştir (s. 365-367).

Uhud Gazvesi sonrasında yaşanan Recî ve Bi'rumaîne olaylarında savunmasız Müslüman öğretmenlerin katledilmesi ele alınmış, her vesileyle Hz. Peygamber'e saldıran müsteşriklerin, ihanetin en adisiyle kurban edilen bu kişileri görmezden gelmeleri esfle dile getirilmiştir. Diğer yandan böyle korkunç olaylardan sonra da Hz. Muhammed'in (sas) anlaşmalarına sadık kaldığı, ihanet ve haksızlıktan uzak olduğu belirtilmiştir (s. 392-395).

Benî Mustalik Gazvesi sonrasında esir edilen kabile reisinin kızı Cüveyriye bint Hâris'in Resûlullah ile evliliğinin kızın ve babasının rızasıyla olduğu, bu evlilikle onun cariyelikten, bütün kabilesinin de kölelikten kurtulduğu belirtilmiştir. Bu evliliği tenkit etmek için çabalayanların, evlilik vesilesiyle 600 esirin serbest bırakılmasını alkışlaması gerektiği ifade edilmiştir (s. 299-301).

Eserde, Hendek Gazvesi esnasında anlaşmaları bozarak Müslümanları sıkıntıya sokan Benî Kurayza kabilesinin yaptığı "hiyânet-i vataniyye" olarak değerlendirilmiştir. Hükme göre savaşçıların idamı, kadın ve çocukların esir edilmesi, mallarının ganimet alınmasına karar verilmiştir. Verilen hükmü ağır bulanlara anlaşmanın bozulmasıyla ortaya çıkan duruma ilişkin hükmün Tevrat'a uygun şekilde verildiği hatırlatılmıştır (s. 315-319).

Uhud Gazvesi sonrasında kadın haklarıyla ilgili bazı düzenlemeler yapılmış, kadın ve erkeğin hakları belirlenmiş, aile, evlilik, boşanma gibi konularda hukukî düzenlemeler yapıldığı ifade edilmiştir. Câhiliye döneminin sınırsız eşle evlilik anlayışı değiştirilmiş, Roma'daki kadının erkeğin malı sayıldığı anlayışın kaldırıldığı belirtilmiştir. Hz. Muhammed (sas) kadınların sosyal hayatta hakları olduğunu bildirmiş, namuslu hanımlara iftira ve zıhar gibi onlar aleyhine olan uygulamalarla ilgili düzenlemeler yapılmıştır (s. 320, 321). Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hatice'ye sevgi ve vefasına dikkat çekilmiş, onun kızlarına da şefkatli olduğu belirtilmiştir (s. 140-142).

Hız. Muhammed (sas), oğlu İbrahim'in vefatı gününde ay tutulmasını halkın cehaleti sebebiyle ölüm olayından kaynaklandığı anlayışlarını reddederek halkın cehaletinden yararlanarak onları kendine bağlamak isteyen biri olmadığını göstermiştir (s. 415,416).

Eserde, Hz. Muhammed'in (sas) Vedâ hutbesi değerlendirilmiş, hutbede akla ve mantığa hitap edildiği, "Bütün câhiliye âdetlerini ayaklarımın altına alıp çiğniyorum." denilerek câhiliyenin karanlık devrinin kapatıldığı ve köhne mazinin yıkıldığı ifade edilmiştir. Yine bu hutbenin "Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi" niteliğinde olduğuna dikkat çekilmiştir. Burada Hz. Peygamber'in "ey insanlar" şeklinde hitap etmesinin, davetinin bütün insanlara yönelik olduğunu değerlendirilmesi yapılmıştır (s. 432, 434).

Değerlendirme: DİB tarafından defalarca basılarak binlerce kişiye ulaştırılan eser, Hz. Muhammed'in (sas) hayatını ana hatlarıyla ele almıştır. Çok geniş kapsamlı olmadığından okunması kolay bir eserdir. Kitabın sonundaki yararlanılan kaynaklar listesi oldukça mütevazı olmakla birlikte, Cumhuriyet döneminde yazılan bu eserin, DİB tarafından on binlerce adet basılarak çok geniş kitleye ulaştırıldığını ve uzun süre önemli bir boşluğu doldurduğunu söyleyebiliriz. Eserde Hz. Peygamber'in hayatı önemli ölçüde günümüz insanının algıları ve anlayışı dikkate alınarak kaleme alınmıştır. Eser okunduğunda Hz. Peygamber'in örnek kişiliği ve ortaya koyduğu ahlâki prensiplerle günümüz insanlarına hitap eden, erdemlerle dopdolu, insanları iyiliğe, doğruluğa, adalete, eşitliğe davet eden, kötüler ve kötülüklerle mücadele eden, haklının, ezilmişin, gönlü kırıkların yanında duran özgürlükçü bir kişi olduğunu anlamaktayız. Kitapta genel anlamda örnek alınabilecek bir "insan peygamber" anlatımı görmekteyiz. Eser tartışmaya meydan vermeyen kısa ve yeri geldikçe günümüz insanına mesaj verme kaygısı taşıyan bir içeriğe sahiptir.

2. Muhammed Hamidullah, "İslâm Peygamberi"^[12]

Muhammed Hamidullah'ın bu eseri yaklaşık 50 yıldan beri Türk okuyucusunun istifadesine sunulmuştur. Eser ilk defa 1969'da basılmış, daha sonraki yıllarda yeni tercümeleri yapılmıştır.^[13] Bu eser, ilahiyat fakültelerinde Siyer dersine giren birçok arkadaşımızın öğrencilerine tavsiye ettiği klasikleşmiş bir kitaptır. Hamidullah ve eseri hakkında lehte ve aleyhte birçok yazı kaleme alınmıştır. İSAM ilahiyat makale veri tabanında Hamidullah ile ilgili 30 kadar yazı bulunmaktadır. Bu çalışmada, eser hakkındaki çeşitli yönlerden yapılan

[12] Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi I-II*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınları, 1980).

[13] Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yay. 2019).

değerlendirmelerden farklı olarak, eserin baştan sonra gözden geçirilerek içeriğinin günümüz insanına seslenen yönüne dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Hamidullah'ın bu eserini tavsiye edenlerin belki de en önemli gerekçeleri Resûlullah'ı günümüz insanına anlatabilme çabasını ön plana çıkarmasıdır. Kitabın özellikle ikinci cildinin içeriği tamamen günümüz insanının her gün karşılaştığı konularla ilgilidir. Hamidullah burada adeta Siyer kitabına yaklaşık 500 sayfalık parantez açmıştır. Burada ailevî, bireysel, toplumsal, ekonomik, siyasi, askerî vb. alanlardaki onlarca konu hakkında Hz. Peygamber'in örnek davranış ve çözümlerini sunmaya çalışmıştır. Resûlullah'ın hayatından günümüz sorunlarına çözüm olabilecek açıklama ve çıkış yolları gösterilmek istenmiş, bu büyük parantez, Hz. Peygamber'in vefatı konusuyla sona ermiştir.

Bu eserde verilen bilgiler genellikle temel kaynaklara dayandırılmış, eser yazılmadan önce Hz. Peygamber'in yaşadığı coğrafya adım adım gezilmiştir. Eserin basılmaya başladığı günden itibaren Hamidullah'a bazı saldırılar olmuş, merkeze müellifin alındığı ağır eleştiriler yapılmıştır. Onun aleyhinde konuşanlar, bazen eleştiri sınırı aşılarak müellife çok ağır ithamlarda bulunmuş ve kitabın yakılması yoluna dahi gidilmiştir.^[14]

Olmaması gereken eserin içeriğinin ilmî ve akademik anlamda eleştirilmesidir. Ancak eleştiriler daha çok bu alanın dışında ve hiçbir sınır tanımadan gerçekleşmiştir. Hatta kitabın adının 'İslâm Peygamberi' olmasını ağır bir eleştiri konusu yapılmıştır. Böyle bir isimlendirmeyi "Peygamberimizin bütün insanların peygamberi olduğunun inkârı" ve "din tahripçiliği" gibi anlayarak^[15] kendisine aleni iftira atmaya kadar gidilmiştir. Oysa Hamidullah'ın sık sık vurguladığı konuların başında Resûlullah'ın bütün insanlara hitap eden yönüdür.

Hamidullah'ın bu eseri, Hz. Peygamber'in bugünün insanına ne dediğini ifadeye çalışmış günümüz sorunlarına siyer bilgisiyle cevap verme konusunda özen göstermemize katkı sağlamıştır.

Eser, alışık olmadığımız bir şekilde paragrafları numaralandırılmış bir şekilde yayımlanmış^[16] ve toplam 1947 paragraftan oluşmuştur. Bunun 1075 paragraflık kısmı birinci cilt için ayrılmıştır. Burada genel anlamda klasik siyer-megâzî kitaplarındaki bilgiler müellifin yorumlarıyla birlikte

[14] Bu konudaki bazı itham ve eleştiriler hakkında bk. Hayrettin Karaman, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/4/0697.htm> (Erişim 15.05.2021)

[15] <https://www.youtube.com/watch?v=WMKXsvDzwvo> (Erişim, 08.05.2021)

[16] Bu çalışmada esere yapılan atıflar paragraf numaraları verilerek yapılacaktır. Paragraf ifadesi "pr." şeklinde kısaltılacak, sonrasında atıfta bulunan bilginin geçtiği paragraf numarası verilecektir. Mesela pr. 50, 60 gibi.

aktarılmıştır. 1076. paragraftan başlayan ikinci cildin ilk başlığı “Aile Yaşayışında Resûlullah” dır. Müellif bu ciltte, günümüzdeki bir çok alanla ilgili konuyu ele almış ve kendine has yorumlarıyla sunmuştur. Hz. Peygamber’in aile hayatından sonra, “Resûlullah’ın Gösterdiği Faaliyetler ve Ortaya Koyduğu Eser” başlığıyla Hz. Peygamber’in tebliği yanında sosyal, siyasal, askerî, ekonomik vb. faaliyetleri ele alınmıştır. Sonuçta Hamidullah, Resûlullah’ın “dinî konularda mücadele eden bir rehber” olmanın ötesinde, hayatın her alanını düzene sokmaya çalışan “bir devlet adamı” ve bunun gerektirdiği faaliyetlerle örnek olan lider olduğunun altını çizmiştir.

Hamidullah, kitabın ön sözünde eserde anlatılan bilgilerdeki akliliğe vurgu yapmış, olayları sebep sonuç ilişkisi içinde anlatmaya çalıştığını ifade etmiştir. Kaynaklardaki mucize anlamındaki anlamların muhatabamız olan insanlara Hz. Peygamber’in örnekliliği konusunda bir anlam ifade etmediğinden, bunları doğrudan doğruya kitabında ele alınmadığını belirtmiştir (1/XIX). Burada ayrıca modern dönemin yazım tekniğinin de gereği olarak çelişkili rivayetler karşısında akıl mantık çerçevesinde tercihler yaparak ilerlediğini ifade etmiştir. O, öncelikle Peygamberimiz’in hayatın her alanında örnek olduğuna dikkat çekmiş, onun devlet kurmaktaki gayesinin zevküsefâ sürmek olmadığını, bununla toplumun en zayıf kişilerine kadar herkesin güvenliğini teminat altına almayı hedeflediğini belirtmiştir (1/XXI).

Hamidullah, İslâm peygamberinin reformculuk özelliğine dikkat çekmiş, hayatın maddî ve manevî bütün yönlerini kapsayan, iman, maneviyat, ahlâk, iktisat, siyaset, bireysel, toplumsal, ruhî ve dünyevî her alanda çeşitli kurallar getirdiğini ifade etmiştir (1/6,7).

Hamidullah, her ne kadar mucizeleri doğrudan doğruya ele almadığını ifade etse de, Hz. Muhammed’in sûtanneye verilmesi ve oradaki hayatıyla ilgili mucizevî rivayetleri nakletmekten uzak kal(a)mamıştır (pr. 72-74). On yaşlarında, amcasıyla çıktığı şam yolculuğu esnasında yaşandığı ifade edilen Bahira ile buluşması ve buluşmayla ilgili anlatımların doğruluğunu kabul etmenin “safdillik” olacağını belirtmiştir (pr. 93). Müellif, yine Hz. Muhammed’in (sas) peygamberlik öncesi dönemde; günah sayılan işlerden uzaklaştırılması yanında eğlenceden, putlara tazimden ve putlar için kesilen hayvanlardan yemekten kaçıdırılmasıyla ilgili rivayetlere de yer vermiştir (pr. 90-95). şakku’l-kamer rivayeti sonrasında Kur’ân’ın mucize taleplerine verdiği cevapları nakletmiştir. Mucizelerin iman etmeye önemli bir etkisinin olmadığını, ilk Müslümanların mucize görererek Müslüman olmadıklarını belirtmiştir. İnsanları imana yönlendiren asıl nedenin Hz. Peygamber’in ahlâkî örnekliliği olduğuna dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber’in askerî faaliyetleri başta olmak üzere, hayatı boyunca sebep-sonuç ilişkisini dikkate aldığını belirtmiştir (pr.

224,225). Bir dinin akla mantığa uygunluğunun mucizelerle değil, bizzat dinin ortaya koyduğu sistem ile ispatlanabileceğini vurgulamıştır (pr. 228). İnsanların İslâm'a girmesi için tebliğde onları ikna için mucizelerden çok dinin öğretim yolunun anlaşılabilirliğinin önemini vurgulamıştır (pr. 240).

Hamidullah, Hz. Muhammed'in (sas) tebliğindeki Bakara sûresinin son âyetlerinin (2/285, 286) bütün ilâhî dinleri tasdik ederek hoşgörülü olmanın en açık örnekliliğini gösterdiğini belirtmiştir. Bu âyetlerdeki "Herkesin ancak kendi yaptıklarından sorumlu olacağı" ve "kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklenmeyeceği" ilkelerinin evrensel bir kural olarak yapılan iyilik ve kötülükteki kişisel sorumluluğa dikkat çekmiştir (pr. 267).

Hamidullah, Hz. Peygamber'in Medine Sözleşmesi'yle Müslüman, Yahudi ya da müşrik Medine ve çevresinde yaşayan herkesi ortak paydada buluşturduğu belirtmiştir. Medine sözleşmesini "anayasa" olarak değerlendirmiş ve adalet sisteminin kurulması anlamında inkılap gerçekleştirildiği değerlendirilmesinde bulunmuştur. Hz. Peygamber'in bu anayasa ile toplumun bütün kesimlerinin temsil edildiği merkezi bir yönetim kurduğunu ifade etmiştir. Yine yapılan anlaşmayla saldırmazlık ve tarafsızlık ilkesinin hayata geçirildiğini belirtmiştir (pr. 345,365).

Hamidullah, "Vedâ Hutbesi" için de Hz. Peygamber'in Müslümanlara vasiyeti olduğunu belirtmiş (pr. 455), Hac sonrasında Medine'ye dönmesini ise, Mekke'yi dinî, Medine'yi de siyasî merkez olarak kabul etmek anlamında yorumlamıştır. Bunu günümüz anlayışına hitap edercesine Hz. Muhammed'in din ile siyaseti ayırmasının örnek uygulaması olarak yorumlamıştır (pr. 461).

Hamidullah, Peygamberimiz'in hicretten sonraki dönemde büyük imkânlarla sahip olduğu halde savaş peşinde koşmadığını, ancak daima teyakuzda olduğunu belirtmiştir (pr. 560). Hakların başında vicdan özgürlüğü geldiği, bu özgürlüğü tanımayan zalim idarecileri ıslah etmek ya da tamamen devre dışı bırakmanın insanlık için çok değerli olduğunu ifade etmiştir. Hz. Muhammed'in (sas) "devlet başkanının halkın hizmetçisi olması" gerektiğini belirterek zalim idarecilerden tamamen ayrıldığını belirtmiştir (pr. 707).

Hamidullah, -modern zamanın diliyle- Amr b. Ümeyye için "İslâm diplomasisi"nde meslekten yetişmiş ilk siyasî diplomat olduğunu belirtmiştir (pr. 732). Hz. Muhammed'in (sas) düşmanların oyunlarını boşa çıkaracak hamleler yaptığını, bunun için de istihbarat sistemini iyi işlettiğini, olaylara yerli yerinde müdahale ettiğini ifade etmiştir (pr. 736).

Eserde çağdaş kavramlardan "demokrasi" kavramı kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in (sas) Medine'de Yahudi ticarî tekelini kırdığı ve Yahudilerin adam yerine koymadıkları Arapları Yahudilerle eşit seviyeye çıkardığını belirtmiştir (pr.937).

Hamidullah, eserinin ikinci cildinde çağın ruhuna hitap eden bir içerik oluşturmuş, Resûlullah'ın günlük hayata, siyasete, sosyal hayata neler kattığını ve bu alanlarda yapılan düzenlemeleri ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çerçevede evlilik hayatının önemi, çok evliliğin farz değil karşılıklı rıza ile gerçekleşebilecek bir uygulama izni olduğu, asıl olanın tek eşle evlilik olduğuna dikkat çekmiştir. Hz. Muhammed'in (sas) çok evliliğinin sebepleri, evliliklerin kadın ve erkeğin karşılıklı rızasıyla gerçekleştiği ve gayri ahlâkî ilişkilerin yasak olması konusu ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in geldiği ortamda çok eşle evliliğin yaygın olduğu, evlilik yoluyla farklı kabileler arasında akrabalıklar kurulduğu ve ittifaklar oluşturulduğu anlatılmıştır. Yine aile hukukunun ve aile içindeki örnek uygulamaların Hz. Peygamber'in eşleri tarafından öğretilmesi, İslâm uğruna fedakârlıklar yapmış hanımların Peygamber eşi olarak ödüllendirilmesi ve savaş sonrasında mağlup kabilenin önde gelen hanımıyla evlilikle düşmanlığın dostluğa dönüştürülmesine dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber'in "benim kadınlara ihtiyacım yok" dediği, çok evlilik döneminin 55-60 yaş aralığında gerçekleştiği, "en hayırlınız eşlerine karşı en iyi davranmanızdır" dediği ve kendisinin de bunu en güzel şekilde gösterdiği belirtilmiştir (pr. 1076-1119).

Eserde kölelik konusu ele alınmış, bunun çok eski bir kurum olduğu, İslâm'ın kölelerin özgürlüğü için teşvike bulunduğu, kefarete olarak köle azadını emrettiği, mükâtebe usulüyle azadın teşvik edildiği ve kölelerle ilgili hukukun olmadığı toplumda onlar lehine düzenlemeler yapıldığı belirtilmiştir. Hz. Muhammed'in (sas) kölelerini azad ettiği, evlendirerek hayata bağladığı bildirilmiştir. (pr. 1120-1124).

Eserde Kur'ân-ı Kerim'in öğretimi ve korunması konusunda, dinî, ahlâkî ve sosyal alandaki öğretim ve eğitim çabaları ele alınmış, böylece okuryazarların sınırlı olduğu toplumda İslâm'la birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Resûlullah'ın duasında Allah'tan faydalı ilim, helal rızık ve razı olacağı güzel işler yapma imkânı vermesini istediğini belirtmiştir (pr. 1125-1270). İslâmiyet'le gelişen fen bilimleri üzerinde durulmuş, kozmoloji, astronomi, takvim, meteoroloji ve tıp bilimi hakkında bilgiler verilmiştir (pr. 1271-1350).

Hamidullah, Hz. Peygamber'in devlet anlayışı, uygulamaları konusunda bilgiler vermiş ve değerlendirmeler yapmıştır. Câhiliye dönemi devlet anlayışı, kabileler, yönetim anlayışları vb. konular geniş bir şekilde açıklanmış (pr. 1350-1425), ardından onun kurduğu devlet ve hükümet ele alınmış, hâkimiyet anlayışı, itaatin şartları, maddî kalkınma, siyasi ahlâk, istişâre, yasa koyma işi, devletler hukuku ve hilafete geçiş gibi konularda bilgiler verilmiştir (pr. 1425-1514).

Kitapta sosyal alanla (âmme) ilgili, hükümet işleri ve bu işlerin yürütülmesiyle ilgili açıklamalar yapılmış (pr. 1515-1537); adli teşkilat, iktisadî sistem, askerî yapı hakkında geniş bilgi verilmiş ve açıklamalar yapılmıştır (pr. 1538-1716). Ayrıca devletin bayrak ve sancakları (pr. 1717-1766), diplomasi ve başkent in siyasî teşkilatı konusu ele alınmıştır. İslâm öncesi dönemdeki diplomasi hakkında bilgi verilmiş, İslâmî dönemde Hz. Muhammed'in (sas) elçileri, heyetleri karşılama, ağırlama uğurlama, arşiv oluşturma konusundaki rivayetler hakkında yorumlar yapılmıştır (pr. 1767-1798).

Hamidullah, Resûlullah'ın izlediği siyasetin ilkeleri anlamında; İslâm'ın tebliği, ahlâkîlik, adalet, insanların eşitliği, devlet içerisinde uyum, barış, sükûnet, yayılma, insan kanına saygı, teknik gelişmelere uyum, haber alma hizmeti, iktisadî baskı, düşmanın müttefiklerini yanına çekme ve düşmanı düşmanlarıyla kuşatma, diplomatik savaş, düşmanlar arasında ayrılık sokma ve İslâm'a girenlerin şeref ve haysiyetlerini koruma gibi ilkeler sıralanmıştır (pr. 1799-1824).

Hamidullah eserinde devrin sosyal yapısını ele almış, klasik Siyer kitaplarında belirgin bir şekilde göremediğimiz doğum sonrası yapılan törenler, isim lakap ve künye verme, çocuğun büyütülmesi esnasındaki bazı uygulamalar, cenaze merasimleri, evlerin fiziksel yapısı ve planı, kılık kıyafet, temizlik, süslenme, başkent, buradaki demografik yapı, yerleşim, nüfus, çarşı-pazar, eğlenceler, sportif faaliyetler gibi konularda bilgiler verilmiştir.

Devlet başkanı olarak Hz. Muhammed'in (sas) şahsî tutum ve yaşayışı başlığıyla, onun debdebe ve tantanalı törenlere tenezzül etmeyen halktan biri gibi yaşadığına dikkat çekilmiştir. Hz. Muhammed (sas), günlük hayatında herkesle iç içe, ailesi ve arkadaşlarıyla olduğu zamanlarda onların her işinde yanlarında bulunan, onlarla şakalaşan biri olarak anlatılmıştır. Medine'deki dinî hayat hakkında bilgi veren Hamidullah, mescitler, ibadet ve eğitim faaliyetleri, bayram kutlamaları, bayram namazı alanı (musalla), takvim, nezir, yemin, kehanet, falcılık, kem göz, nazar değmesi anlayışı ve büyü gibi konular hakkında açıklamalar yapmıştır. Hz. Peygamber'in hayatın her alanıyla ilgili insanları hurafelerden ve putperestlik kalıntılarından kurtararak daima diri ve güçlü Allah'a yönlendirdiğini belirtmiştir (pr. 1824-1897).

Kitabın sonunda Hz. Muhammed'in (sas) bütün imkânları kullanarak, ruhunu ve canını ortaya koyarak hiçbir engellemeden çekinmeden son nefesini verinceye kadar çabaladığı, büyük zorlukları aşarak görevini tam ve mükemmel bir şekilde tamamlayıp vefat ettiği belirtilmiştir. Onun sadece "öğretici" değil aynı zamanda öğrettiklerini somut olarak kendi hayatında uyguladığı, yaşayarak, yaparak öğrettiği vurgulanmıştır (pr. 1898-1900). Hz.

Muhammed'in İslâm toplumunun kabiliyet ve liyakatine güvendiği, bunu "Siz řu dünya işlerini daha iyi bilirsiniz." diyerek ifade ettiği belirtilmiştir (pr. 1901-1946).

Sonuç olarak, "İslâm Peygamberi" kitabının özellikle ikinci cildi neredeyse tamamen günümüz insanının algısına hitap edecek şekilde hazırlanmış, sosyal, siyasal, kültürel vb. alanlarda onu örnek alma konusunda temel bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.^[17]

Değerlendirme: Kitabın başlıklarından anlaşılacağı gibi Hamidullah, kitabında birçok güncel konuyu geçmişe taşıyarak veya dönemin olaylarından güncel konulara ışık tutacak açıklamalar yaparak bugünkü şartlarda iyi bir Müslüman olmanın şart ve imkânlarını sunmuştur. O, Resûlullah'ın hayatın hemen her alanıyla ilgili en güzel çözümleri ortaya koyacak bir örneklik gösterdiğine dikkat çekmiştir. Eserde verilen bilgiler Kur'ân-ı Kerim yanında İslâm tarihi ve siyer kaynakları kullanılarak temellendirilmiştir. Sonuç olarak günlük hayatımızda yeri olmayan, tarihe gömülmüş Hz. Peygamber tarihten çıkarıp günümüze taşınmıştır. Onu, geçmişte başarılı olmuş ve tarihte kalmış bir insan olarak değil, günümüzde olanca ihtişamıyla örnekliği devam eden, tebliğ ettiği evrensel ilke ve değerlerle zamanımıza ve bütün zamanlara hitap eden bir elçi olarak anlatmaya çalışmıştır. Hamidullah'ın Batı'da yaşaması ve eserini de öncelikle Hz. Peygamber'i Batılılara doğru bir şekilde anlatma çabasıyla yazmış olması böyle bir üslup ve içeriğin oluşmasında etkili olduğunu düşünebiliriz.

3. İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı^[18]

İbrahim Sarıçam'ın bu eseri ilk defa müellifin kendi imkânlarıyla 2001 yılında yayımlanmış, 2003 yılından itibaren DİB yayınları, ilmî eserler serisi içinde yayımlanmaya başlanmıştır. 2020 yılı itibariyle Türkçe olarak 12. baskı yapılmış, 11 farklı yabancı dile çevrilmiş, toplam baskı adedi 600 bini geçmiş^[19] eser çok geniş bir kitleye ulaştırılmıştır. Alanında önemli bir boşluğu doldurduğunu düşündüğümüz bu çalışma siyer anlamında emsallerinden farklı bir içeriğe sahiptir. Öncelikle Hz. Muhammed'in (sas) doğumundan vefatına daha anlaşılır bir dil ve içerik yanında 60 harita ve resimle diğer siyer çalışmalarından farklılığını göstermiştir.

[17] Muhammed Hamidullah'ın bu eseri hakkında daha geniş bir değerlendirme için bk. Adem Apak, "Bir Siyer Âlimi Olarak Muhammed Hamidullah", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleri ile Muhammed Hamidullah Sempozyumu* (Bursa: Bursa Müftüoğlu, 2005), 186-195.

[18] İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2003).

[19] Selim Argun, "Prof. Dr. İbrahim Sarıçam'ın Diyanet Hizmetlerine Katkıları", *Prof. Dr. İbrahim Sarıçam'a Armağan*, ed. Mehmet Özdemir vd. (Ankara: İlahiyat Yay, 2022), 153-155.

Eserin başlığındaki “Evrensel Mesaj” ifadesiyle işin başında Hz. Muhammed’in (sas) günümüz insanına ve bütün çağlara hitap eden esaslar ortaya koyma çabasını görmüş oluyoruz. Sarıçam, eseri hazırlamaktaki hedefinin, Hz. Muhammed’i (sas) ve onun şahsında İslâmiyet’i bugünün insanına doğru şekilde anlatmaya çalışmak olduğunu belirtmiştir (s. 18). Eserin önsözünde Hz. Muhammed’i (sas) doğru anlama gerekliliği ve bu konuda neler yapmaya çalıştığını ifade etmiştir. O, Hz. Muhammed’in (sas) hayatının İslâmî değerlerin somut olarak ortaya konduğu örneklik olduğunu, dolayısıyla onun yanlış anlatılması ve anlaşılmasının doğrudan dinin tahrifine yol açacağına dikkat çekmiştir. İslâm’ın hedeflerinin gerçekleşmesinin Hz. Peygamber’in doğru anlaşılması ve doğru bir şekilde örnek alınmasıyla mümkün olduğunu belirterek, insanların can, mal, ırz gibi temel konulardan başlayarak bütün temel değerlerin Hz. Peygamber’in rehberliğinde verildiğini ifade etmiştir (s. 13,14).

Sarıçam eserinin öncelikli kaynaklarının Kur’ân, hadis kitapları, ardından eski siyer-meğâzî kitaplarıyla İslâm tarihi alanındaki eserler olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında klasik kaynaklardaki bilgilerin çağdaş dünyadaki karşılığını ifade etme konusunda başta İzzetbegoviç ve Câbirî gibi düşünürler olmak üzere Peygamberimiz’in hayatıyla ilgili yazılan kitap, makale ve farklı çalışmalardan faydalandığını belirtmiştir (s. 14).

Eserin hedefinin, Hz. Peygamber’in hayatı, faaliyetleri ve örnek alınması gereken kişiliğini doğru şekilde ortaya koyarak gerçek bir peygamber anlatımını olduğunu dile getirmiştir. Müellif, tarihî süreç içinde oluşan ve daha çok edebî eser olarak değerlendirilmesi gereken Hz. Peygamber’in hayatından oldukça uzak “uydurma hadis külliyatı” içinde bile olmayan anlatımlarla örnek alınması imkânsız hale getirilen peygamber anlatımlarını esfle dile getirmiştir. Sarıçam, eserinde Peygamberimiz’i insanüstü şekilde ortaya koyarak tarihî gerçeklikten ve doğru anlamaktan uzaklaşmaya sebep olan rivayetleri dikkate almadığını ifade etmiştir. Temel prensip olarak Kur’ân-ı Kerim’i, Hz. Peygamber’in hayatını ve ahlâkî kişiliğini bir bütünlük içinde ele alıp değerlendirmeye çalıştığını, buna ters düşen rivayetlerden uzak durarak, efsane ve hurafeden arındırılmış “duru” bir metin hazırlamaya çalıştığını belirtmiştir (s. 14, 15).

Hz. Peygamber ile ilgili olayları doğru bir şekilde tespit ederek anlatmaya çalıştığını ifade eden Sarıçam, eserinde akademik zihniyetten uzaklaşmaya özen gösterdiğini belirtmiştir. Duruma göre anlatılan bir olaydan evrensel ilkeler çıkarabilmiş ve günümüz okuyucusunun kendi durumuyla Hz. Peygamber’in yaşadığı olaylar arasında bağlantılar kurulacağı ve yakınlık hissedebileceğini ifade etmiştir. Sarıçam, Hz. Muhammed’i (sas) âdil, barışçı

ve çevreci kimliğinin tanıtılması gerektiğini, bunu da abartmadan ve zorlamadan ortaya koymaya çalıştığını ifade etmiştir (s. 15, 16).

Sarıçam, birçok eserde olağanüstü, akla mantığa ters, fiziksel şartlar içinde gerçekteşmesi mümkün olmayan, efsanevî-hurafe-uydurma haberleri ya eserine almamış ya da bu rivayetlerin doğru olmadığına dikkat çekmiştir.

Eserde, Hz. Muhammed'in (sas) yaşadığı bölge coğrafî, siyasi, ekonomik, sosyal ve dinî açıdan tanıtılmış ve onun risalet öncesi hayatı anlatılmıştır. Hz. Muhammed (sas), Mekke'de normal bir çocuk olarak doğmuş, şehrin ve ailesinin kendisine sağladığı doğal ortamda büyümüştür. O da, Mekkeli diğer çocuklar gibi sütanneye verilmiştir. Sütannesinde olduğu sırada gerçekteştiği anlatılan, daha iki-üç yaşındayken göğsünün yarılıp (şakk-ı sadr) kalbinin çıkarılması ve temizlenip yerine yerleştirilmesiyle ilgili anlatımlara işaret edilmiştir. Kalbin temizlenmesi konusundaki rivayetlere göre olay; on yaşındayken, ilk vahyi alması aşamasında ve Mirâc öncesinde gerçekteştiğine dair rivayetler olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak rivayetlerin “yaş, yer, zaman ve kaç defa olduğu” konusunda çelişkili olduğu ifade edilmiştir. Hz. Muhammed'in (sas) göğsünün yarılması olayının eğer onu peygamberliğe hazırlamak amacıyla yapıldığı iddia ediliyorsa, işin rivayetlerde yer aldığı gibi maddî bir amelîyat olmaması gerektiğini söylemiştir. Çünkü manevî bir olay olan vahiy almanın hazırlığının da manevî şekilde olması gerektiği ifade edilmiştir (s. 62-64).

Sarıçam'ın Hz. Muhammed'in (sas) hayatıyla ilgili anlatımlarında esas sınıır, âyetlerde ısrarla vurgulanan “*ene beşerun mislüküm*”^[20] ifadesinde vücut bulmuştur. O, Hz. Muhammed'in (sas) hayatıyla ilgili, gençlik döneminde amcalarının yanında Ficâr Savaşı'na katılması, evliliği, Hilfû'l-Fudûl'a katılması, Kâbe hakemliği gibi anlatımlarında olağanüstülüklerle yer vermemiştir. Eserde, Hz. Muhammed'in (sas) 9-12 yaşındayken amcasıyla ticaret kervanıyla Şam'a gittiği esnada gerçekteştiği iddia edilen Bahira adlı Hristiyan din adamıyla görüşmesinin mantıklı bir yanının olmadığı ifade edilmiş ve anlatılanların doğru olmadığı belirtilmiştir (s. 66).

Hz. Muhammed'in (as) peygamberlik öncesi hayatında yetim ve fakir olarak büyümesi, ümmî olması, ticaretle meşguliyeti, çobanlık yapmış olması, güvenilir olması, ahlâklılığı, putperestliğe ve diğer dinlere ilgi duymadığı ifade edilmiştir. Yine Hz. Muhammed'in (sas) toplumdaki içki, kumar, zina, hırsızlık gibi kötü alışkanlıklara bulaşmadığı ve bu tür işler yapanlarla da arkadaşlık yapmadığı belirtilmiştir (s. 73-80).

[20] Kehf 18/110; Fussilet 41/6,7.

Sarıçam, Hz. Muhammed'in (as) peygamberlikle görevlendirilmesinden sonra da önce eşine, daha sonra çevresindeki yakınlarına davetini duyurduğu, duruma göre gizli veya açık tamamen normal bir insanın doğal yaşamı içindeki muhtemel şartlar altında hareket ettiğini, tebliğini en güzel şekilde insanlara ulaştırmaya çalıştığını anlatmıştır. Müşriklerin itirazlarını, inanmama gerekçelerini ele almış, Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in İslâmiyet'e girmesini, Habeşistan hicretlerini anlatmıştır. Habeşistan hicretiyle bağlantılı olarak anlatılan, Peygamberimiz'in Necm sûresini okurken putların övüldüğü şeklinde bir yorumu içeren Garânîk rivayetinin gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir. Necm sûresinin putperestliğin anlamsızlığına vurgu yapan bir sûre olduğunu ve Hz. Peygamber'in putları öven bir ifade kullanmasının imkânsız olduğunu ifade etmiştir (s. 80-105).

Mekke dönemi olaylarından müşriklerin Haşimoğulları'nı boykotu, Hüzün Yılı, Tâif yolculuğu ve Medinelilerle Akabe'de buluşması ve biatlar anlatılmıştır. Bu dönemde boykot sonrasında amcası ve eşinin vefat etmesiyle Tâif'ten eli boş dönmesine Allah'tan lütuf olarak İsrâ ve Mirâc olayının gerçekleştiğini ifade etmiştir (s. 106-116).

Sarıçam, Medine'ye hicreti herhangi olağanüstülüğe gerek görmeden insanî tedbirlerle yapılan bir yolculuk olarak anlatmıştır. Hz. Muhammed (sas), Mekkelilerin kendisini öldürme kararını, halasının kızı Rukayna'dan öğrenmesi üzerine harekete geçmiş ve gerekli tedbirleri alarak Medine'ye ulaşmıştır (s. 117-127). Medine'deki sosyal, siyasal, etnik ve dinî durum ele alınmış, Peygamberimiz'in kurumsallaşma süreci adına yapılan faaliyetleri çerçevesindeki işler kitapta günümüz algısına en belirgin şekilde hitap eden "Yeni Bir Kardeşlik Sistemi" ve "Bir Arada Yaşama Tecrübesi" başlıkları yer almaktadır (s. 133-145).

Sarıçam, Medine'deki faaliyetler anlamında "Hz. Muhammed'in (sas) İslâm'a ve Müslümanlara Yönelik Saldırımlarla Mücadelesi" üzerinde durmuştur. Peygamberimiz'in savaştan ve savaşmaktan hoşlanmadığını, barıştan yana olduğunu, davetini öğüt, delil ve ikna yoluyla kabul ettirmeye çalıştığını ifade etmiştir. Savaşa izin verilmesini; cihadın meşru kılınmasının "meşru savunma, İslâm davetini güvence altına alma, insan hakları ve din hürriyetini güvence altına alma, anlaşmalarını bozanları, hainlik yapanları cezalandırma, Müslümanların yurtlarını saldırılardan koruma" gibi sebep ve amaçları ifade edilmiştir (s. 147-150). Kitapta Resûlullah'ın müşriklerle, Yahudiler ve Hristiyanlarla askerî, siyasî ve diplomatik ilişkileri anlatılmıştır (s. 150-262).

Kitabın bundan sonraki kısmında genel anlamda Hz. Muhammed'in (sas) mesajları anlatılmaya çalışılmıştır. Burada yoğun bir şekilde, onun çağımız

insanına nasıl bir örneklik sunduğunu, bizim için ne ifade ettiğini, mesajının hâlâ geçerli olduğunu ve olacağını günümüz diliyle açıklamıştır. Bu bölümde öncelikle “Hz. Muhammed’in Örnek Kişiliğinden Kesitler” başlığıyla onun tebliğciliği yanında, -günümüz insanının ihtiyacı olan- temel ahlâkî özelliklerinden doğruluğu, nezaketi, hayata iyimser bakışı, alçak gönüllülüğü, aşırılıklar karşısındaki tutumu, güvenilir oluşu, adaleti, hoşgörülü oluşu, cömertliği ve yeniliklere karşı tutumu anlatılmıştır (s.263-283). Daha sonra Peygamberimiz’in evlilikleri, aile reisliği ve çocukları anlatılmıştır. Onun idareciliği hakkında, vilayetlerin idaresi, hac emirliği, elçilik, kâtiplik, adlî işler ve askerî teşkilat başlıklarıyla bilgi verilmiştir (s. 284-304).

Sarıçam, Hz. Muhammed’in (sas) ekonomik faaliyetleri anlamında bazı ekonomik düzenlemeler konusunu işlemiş, ardından “Sosyal ve Kültürel Faaliyetler” başlığı altında toplum yapısı, eğitim-öğretim, aile, bayram kutlamaları, eğlence, düğünler, sağlık, edebiyat, yazı ve çevre gibi konuları ele almıştır (s. 305-333).

Kitaptaki başlıklardan biri de “Hz. Muhammed ve Bazı Toplum Kesimleri”-dir. Bu başlık çerçevesinde onun çocuklar, gençler, yaşlılar, kadınlar, yetimler, şehit aileleri, gaziler, fakirler, özürllüler, köleler hakkındaki tutum ve uygulamaları anlatılmıştır. Sarıçam burada, bir siyer eserinde ilk defa engellilerle ilgili başlığa yer vermiştir.^[21] Ardından “Toplumsal Sorunlar Karşısında Hz. Muhammed” başlığıyla da Hz. Peygamber’in ihtilaf ve çekişmeler, şiddet, zararlı alışkanlıklar, ahlâkî sorunlar, doğal olaylar, afetler, hurafeler, batıl inançlar karşısındaki tavır ve tutumu ele alınmıştır (s. 334-384).

Eser, son bölümü “Hz. Muhammed’in Son Günleri ve Vefatı” başlığıyla Peygamberimiz’in vefatı öncesi İslâmiyet’in ulaştığı sınırlar, Vedâ Haccı, vefatından önceki bazı gelişmeler, vefatı, mirası ve Medine dönemindeki mesajına toplu bakış alt başlıklarıyla tamamlamıştır (s. 363-403).

Değerlendirme: Başta da ifade edildiği gibi İbrahim Sarıçam kitabının adını “Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı” koyarak doğrudan günümüz insanına hitap eden bir eser ortaya koyma iddiasını dile getirmiştir. Eserin içeriği -anlatım tarzı ve hacmi farklı da olsa- Hamidullah’ın *İslâm Peygamberi* adlı eseriyle örtüşmektedir. Sarıçam, eserinde Hamidullah gibi Hz. Peygamber’in hayatını anlatırken onun Müşrikler, Yahudiler ve Hristiyanlarla ilişkileri temelinde anlatımını esas almıştır.

Eserde, konular genellikle uzun açıklama ve tartışmalara yer vermeden ele alınmış, kısa ve daha kolay okunabilir bir eser ortaya çıkmıştır. Müellif, günümüz insanına hayatın hemen her alanında, bireysel ve toplumsal anlamda

[21] Mithat Eser, *Engelli Sahabiler*, 7. baskı, (İstanbul: Nesil Yay., 2023), s. 20.

Hız. Muhammed'in örnek kişiliği ve uygulamalarını göstermeye çalışmıştır. Hız. Peygamber'i hayatın en zor ve sıkıntılı hallerini bile insanî çabalarla, sabırla aşan biri olarak örnek almamıza uygun bir çerçevede göstermeye çalışmıştır. Kitapta hiçbir şekilde ahlâkî değerlerden ödün verilmeden ideal ve örnek alınabilen bir insan modeli ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak eserde Hız. Muhammed (sas) hepimize örnek olma potansiyelini en iyi şekilde taşımaktadır. Onun ortaya koyduğu model, mesaj ve uygulamalar bugün de bundan sonra da geçerli olacaktır ve örnek alınabilecek bir "insan peygamber" anlatımı esas alınmıştır.

4. Âdem Apak, Siyer-i Nebî

[Hız. Muhammed'in (sas) Hayatı-Şahsiyeti-Daveti]^[22]

Âdem Apak'ın Siyer konusunda çok sayıda kitap ve makalesi bulunmaktadır. O, bu konuda çeşitli ilmi faaliyette yer almış, yapılan çalışmalara katkı sunmuştur. Bu eserin daha önce kaleme aldığı "Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi I [Hız. Muhammed (sas) Dönemi]" ve "Ana Hatlarıyla Hız. Muhammed'in (sas) Evrensel Mesajları", "Ana Hatlarıyla Arap Tarihi ve Kültürü", "Hız. Peygamber'in Etrafındaki Çocuklar ve Gençler" ve "Gençler İçin Siyer-i Nebî" gibi eserlerin mecz edilmesiyle ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Diğer yandan bu çalışma için, Muhammed Hamidullah ile başlayan Hız. Muhammed'i (sas) günümüz insanının algısına, anlaşılır bir şekilde sunma çabalarının bir halkası olarak düşünebiliriz. Bu çaba ve kaygının bir sonucu olarak Hamidullah ve Sarıçam'da da olduğu gibi konular klasik siyer kaynaklarından olarak "konu bazlı" ele alınmıştır. Eser başta Kur'ân olmak üzere, ana kaynaklara dayalı olarak hazırlanmış, bugünün insanına hitap eden, örnek alınabilen bir peygamber sunma çabasının ürünü olarak görünmektedir. Hamidullah'tan sonra Sarıçam da evrensel mesaj ağırlıklı siyer içeriğini akademik anlamda biraz hafifleterek, herkesin okuyabileceği bir hacimle ortaya koymuştu. Hamidullah ve Sarıçam gibi Apak da kitabını iki ana bölüme ayırmış, başlangıçta (1, 2, 3. bölümlerde), Hız. Muhammed'in (sas) hayatı, mücadelesi ve vefatını anlatmış, ikinci kısımda (4-5. bölümlerde) ise ahlâkî ve âlemşümül mesajlarını anlatmaya çalışmıştır. Şimdi bu kitaba daha yakından bakalım.

Apak, eserin ön sözünde, müelliflerin tarih boyunca yaşadıkları dönemlerin ihtiyaçlarını belli ölçülerde karşılayan siyere dair eserler yazdıklarını belirtmiştir. Dolayısıyla kendi eserinin de yazılış amacının öncelikle içinde

[22] Âdem Apak, *Siyer-i Nebî [Hız. Peygamber'in (sas) Hayatı-Şahsiyeti-Daveti]* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Baskı, 2020).

yaşadığımız zamanın ihtiyacını karşılamak olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber'in (sas) toplumun her kesimine doğru bir şekilde anlatılması ve tanıtılması gerektiğini vurgulamıştır. Günümüz şartlarında yazılacak eserlerin Müslümanlar yanında, bütün din ve kültürlerdeki insanların hesaba katılarak yazılmasının önemine dikkat çekmiştir.

Müellif, Hz. Muhammed'in (sas) bir insan olarak yaşayıp öldüğüne ve onun asrın insanların idrakine "en gerçekçi ve örnek alınabilecek" şekilde sunulması gerektiğine dikkat çekmiştir. Yine insanlığın Hak ve hakikate ulaşabilmesinin tek yolunun Hz. Muhammed'in (sas) evrensel mesajları olduğu vurgulanmıştır. Eserin son iki bölümü hassaten bütün insanlara rehber olan Hz. Peygamber'in ahlâkı ve evrensel prensiplerine ayrılmıştır. Bu anlamda tevhit, adalet, ilim, kardeşlik, insan hakları ve barış gibi evrensel prensipler ele alınmış, Hz. Muhammed'in (sas) "hem sûret hem de sîret" yönüyle anlaşılması hedeflenmiştir (s. 9-12).

Eserin giriş kısmında Hz. Peygamber'in doğru anlaşılması ele alınmış, onun yol göstericiliği ve "üsvetün hasene" olabilmesinin doğru bir şekilde anlaşılmasıyla mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Tarih boyunca zaman ve şartların değişmesiyle yeni eser yazma ihtiyacının yeniden doğduğunu belirtilmiştir. Bu eserin de günümüz insanları için, onların anlayış ve dünya görüşleri hesaba katarak hazırlandığı belirtilmiştir (s. 13).

Eserde Hz. Muhammed (sas) hakkında bilgi veren en sahil ve önemli kaynağın Kur'an olduğu, Hz. Peygamber'in de Kur'an'ın emrine göre hareket ettiğine dikkat çekilmiştir. Bunun gereği olarak kitapta Kur'an'a atıflar önemli bir yer tutmuştur (s. 14,15). Bu alandaki diğer kaynaklarsa Hz. Peygamber'in hayatı ve kişiliğini söz, fiil ve takrirleriyle bize anlatmaya çalışan sünnet/hadis kitaplarıyla, bunlarla uyumlu siyer ve meğâzî kitaplarıdır (s. 14-17).

Kitabın birinci bölümünde, Hz. Muhammed (sas) hakkında anlatılan olağanüstülüklerin Müslümanların peygamber sevgisi yanında, başka din mensuplarıyla ilişkilerden doğan peygamberlik tartışması ve yarıştırılması neticesinde ortaya çıkmış olabileceği yorumuna yer verilmiştir. Müslümanların önemli bir kısmının, Hz. Peygamber'in üstün ahlâkı, temiz ruhu, Allah adına her şeyini feda etmesi, olgunluğu gibi özellikleriyle yetinmeyip, onu olağanüstü özelliklerle ifade etmeye çalıştığı ifade edilmiştir. Bu olağanüstü anlatımlarla Hz. Peygamber'in gerçek şahsiyeti gölgelenmiş, örnek alınabilecek bir insan olmaktan çıkarılıp Cebrail tarafından kollanan, her türlü sıkıntıya çaba harcamasına gerek kalmadan kolaylıkla aşabilen bir şahsiyet ortaya çıkarılmıştır. Kitapta Hz. Peygamber'in daveti ve mücadelesi esnasında insanî çabalarla hareket edildiğinin vurgulandığı görülmektedir (s. 78-83).

Peygamberimiz'in 12 yaşındayken amcasıyla Şam yolculuğu esnasında Busra'da Rahip Bahira ile görüşmesi ve onun, Hz. Muhammed'in (sas) gelecekte peygamber olacağı, Yahudilerin düşmanlığından korunması gerektiği konusunda amcasını uyarması rivayetinin doğru olmadığı kanaati dile getirilmiştir. Risâlet döneminde Hz. Peygamber'in bu tür hadiselerden bahsetmemiş olması söz konusu rivayetlerin gerçeği yansıtmadığının delili olarak değerlendirilmiştir (s. 84,85). Hz. Muhammed'in (sas) risâlet öncesi hayatıyla ilgili ticaret hayatı, evliliği, Kâbe hakemliği, Ficâr Savaşı ve Hilfû'l-Fudûl'a katılması konularına yer verilmiştir.

Sonuçta Hz. Muhammed'in risâlet öncesinde dinî, siyasi iddiaları olmayan, kendine has inanç ve uygulamaları olan, ailesinin geçimini sağlayacak ticarî işler yapan, Mekke şartlarında mütevazı bir Kureyşli olduğuna dikkat çekilmiştir. Onun, yaşadığı şehrin toplumsal şartları içinde hayatını sürdürüş tavrı ve davranışlarıyla Mekkelilerin "Muhammedü'l-Emin" lakabını verdikleri güvenilir, dürüst bir şahsiyet olduğu, câhiliye dönemindeki yaygın kötülük ve gayri ahlâkî davranışlarından uzak, iffetli, temiz bir hayat sürdürdüğü, merhametli ve hakseverliğiyle tanınan, doğruluktan ayrılmayan bir kişi olduğu vurgulanmıştır (s. 93).

"Hz. Muhammed'in (sas) Peygamberliği" başlığını taşıyan ikinci bölümde, öncelikle vahyin başlangıcı, ilk Müslümanlar hakkında bilgi verilmiş, tebliğ sürecinde Hz. Muhammed'in (sas) davetini kabul edeceğini umduğu kişilerle bire bir görüştüğü belirtilmiş, bu dönem için "ferdî girişimler" denilmiştir. Başta Hz. Ebû Bekir olmak üzere İslâm'a giren bazı kişiler de davet faaliyetine katılmışlardır.

İkinci aşamada Resûlullah önce yakın akrabalarını ardından Mekkelileri Safa Tepesi'nde toplayarak onlara açıkça davette bulunmuştur. Bu dönemde, Mekke dışından gelen farklı kabile mensuplarıyla da görüşmelere başlanmıştır. Hz. Muhammed kadın-erkek, genç-ihytar, zengin-fakir, hür-köle ayrımı yapmadan bütün hemşehrilerine davetini ulaştırmaya çalışmıştır.

Bu dönemde Müslüman olanların ortak özelliğinin toplumdaki putpe-restlikten ve câhiliye toplumunun kötü âdetlerinden uzak kalmaya çalışan doğru ve güvenilir kişiler oldukları belirtilmiştir (s. 97-106).

Mekkeliler İslâm davetine muhatap olmalarından sonra, Hz. Peygamber'e muhalefet etmeye başlamışlardır. Bu muhalefetin sebepleri olarak başta atalarının dinini ve geleneklerini terk etmenin zorluğu gelmekte, bunun yanında kin, büyüklük taslama, Hz. Peygamber'i küçük görerek ona uymayı içlerine sindirememeleri, kendilerini bu işe daha layık görme gibi sebepler bulunmaktaydı. Bunun yanında siyasi ve ekonomik kaygıları, peygamberlik

hakkındaki yanlış bilgileri Hz. Muhammed'in (sas) peygamberliğini kabul etmelerini zorlaştırmaktaydı (s. 107-111).

Zamanla müşriklerin muhalefetleri münazara, münakaşa, alay, iftira, anlaşma teklifi, amcası Ebû Talib üzerinden baskı yapma, Haşımoğulları'na ambargo uygulama ve son olarak fiilî saldırılarla engelleme şeklinde tezahür etmiştir (s. 111-134). Hz. Muhammed (sas) muhalefeti pasif direniş, Habeşistan hicreti ve çeşitli ittifak arayışlarıyla karşılamıştır. İttifak arayışı çerçevesinde Tâif'e gitmiş, ancak burada iyi karşılanmamış, umduğunu bulamadan Mekke'ye geri dönmüştür (s. 112-151).

Müslümanların büyük zorluklar yaşadığı, baskı ve işkencelere maruz kaldığı, Hz. Peygamber'e sahip çıkan kabilesi Haşımoğulları'nın ambargoya maruz kaldığı, ardından onun en büyük destekçisi amcası ve eşini kaybettiği bu zor günlerde İsrâ ve Mirâc olaylarının gerçekte olduğu belirtilmiştir. İsrâ ve Mirâc olayıyla Hz. Peygamber'in ümitsizlik ve çaresizlik duygularından kurtarıldığı, ona Allah'tan açıkça destek mesajı verildiği ve onurlandırıldığı belirtilmiştir (s. 151-158). Yaşanan büyük zorluklardan sonra Allah Teâlâ, Medinelilerle gerçekteştirilen Akabe görüşmeleriyle Peygamberimiz ve Müslümanlara yeni bir çıkış yolu imkânı sunmuş ve Müslümanlar için Medine hicret yurdu olmuştur (s. 158-165).

Hicretle yeni bir dönem başlamış, İslâm davetinin dinî boyutuna siyasî boyut eklenmiştir. Yine Mekkeli Müslümanların baskıdan kurtulmaları sağlanmış, Resûlullah'a büyük bir tebliğ imkân ve alanı kazandırılmıştır. Diğer yandan hicret, Medineliler ve Hazrec arasında yıllardan beri süren çatışmaları bitirmiş, yeni bir medeniyetin adımları atılmıştır (s. 174, 175).

"Tebliğin Medine Dönemi" başlıklı üçüncü bölümünde, Medine'de yeni bir toplumsal yapının kurulması çalışmalarını anlamında, Mescid-i Nebvî'nin inşası, ensar-muhacir kardeşliği (muâhât), kiblenin Kudüs'ten Mekke'ye (Kâbe'ye) döndürülmesi anlatılmıştır. Burada yaşayan tüm kesimlerin katılımıyla kabilecilik sınırlarını aşan bir toplumsal birliğin kurulduğu, dünya tarihinde "anayasa" mahiyetinde bir sözleşme olan "Medine Vesikası" hayata geçirilmiştir. Bu sözleşmeyle Medine'de yönetim sistemi kurulmuş, Müslüman olsun olmasın herkesin hak ve sorumluluklarını tanıyan hukuki bir metin oluşturulmuştur. Böylece Müslümanların ve gayrimüslimlerin görüşlerinin alınması ve mutabakatlarıyla "Medine Şehir Devleti" tesis edilmiştir (s. 179-202).

Bu bölümde ayrıca Peygamberimiz'in farklı etnik ve inanç topluluklarıyla münasebetleri ele alınmış; Bedir, Uhud, Hendek gazveleriyle Hudeybiye Musâlahası ve Mekke'nin fethi anlatılmıştır. Hz. Muhammed'in (sas) askerî

faaliyetlerinin tamamen insanî tedbirlerle yürütmüş olduğu, savaşların zafer veya mağlubiyetle sonuçlanabildiğine dikkat çekilmiştir. Savaşlar doğal ortamda, gereken bütün tedbirlerin alınmasıyla, istişareler yapılarak, istihbarat faaliyetleriyle, düşmanın planlarının boşa çıkarılması ve yanıltılması girişimleriyle ve işlerin olabildiğince gizlilikle yürütülmesiyle gerçekleşmiştir. Savaş ahlâkı anlamında çocukların savaşa alınmaması, müslu yapmanın yasaklanması, esirlere iyi muamele yapılması, düşman cesetlerinin de gömülmesi, yapılan anlaşmalara bağlı kalınması, savaşların en az kan dökülerek bitirilmesi için çaba gösterilmesi, intikam ve öldürme yerine affetme gibi uygulamalar fiilen hayat bulmuştur (s. 203-285).

Arabistan'daki çeşitli müşrik Arap kabileleriyle mücadele hakkında bilgi verilmiş (s. 285-315), Yahudilerle münasebetler çerçevesinde Benî Kaynuka, Benî Nadîr, Benî Kurayza kabileleri ve Hayber Yahudileriyle mücadele anlatılmıştır (s. 315-341). Yine Mûte ve Tebük seferleri üzerinden Rumlarla ilişkiler ele alınmış (s. 341-349), son olarak münafıklar, onlarla yaşanan sıkıntı ve mücadeleler anlatılmıştır (s. 350-366).

Kitapta ele alınan bir başka konu da Hz. Muhammed'in İslâm'a davet çağrıları ve Medine'ye gelen heyetler konusudur. Hz. Muhammed'in (sas) Hudeybiye musâlahası sonrasında İran, Rûm, Mısır ve Habeş krallarıyla, Arabistan'daki kabilelere davet mektupları göndermiştir. Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye onlarca heyet mesele gelmiş, onlarla anlaşmalar yapılmış ve sonuçta Müslümanların hâkim olduğu alan bütün Arabistan'ı içine alacak şekilde genişlemiştir (s. 367-378).

Bölümün son konusu ise Resûlullah'ın Vedâ Haccı ve vefatıdır. Hicretin onuncu yılında Hz. Muhammed (sas) sadece Müslümanların katıldığı 120 bin kadar kişiyle Vedâ Haccı dediğimiz haccını gerçekleştirmiştir. Onun Vedâ Haccı esnasında okuduğu hutbeleriyle, İslâm'ın bütün insanlığa hitap eden evrensel prensip ve esasları dile getirilmiştir. Burada bütün insanların eşitliği, Allah'a iman, insan haklarına saygı, kadın haklarının gözetilmesi, câhiliyedeki kan davaları ve faizin kaldırılması, suçun şahsiliği ilkesi, Müslümanların kardeş olduğu anlayışı, emanete ihanet edilmemesi gerektiği gibi insanlığın evrensel ihtiyaçları olan konular dile getirilmiştir (s. 379-386). Hac sonrasında Hz. Muhammed (sas), Medine'ye dönmüş ve yaklaşık üç ay sonra da 12 Rebîulevvel 11/8 Haziran 632 tarihinde burada vefat etmiştir (s. 392-394).

Apak, eserinin son iki bölümünü Hz. Peygamber'in (as) örnek ahlâkı ve âlemşümül daveti konusuna ayırmıştır. Eser, baştan itibaren ahlâklılık vurgusuyla birlikte sosyal ve bireysel hayatımıza yön veren ilke ve örneklikleri öne çıkarsa da kitabın son iki bölümü tamamen Hz. Peygamber'in ahlâkî özellikleri ve evrensel prensipleri konusuna ayrılmıştır.

Dördüncü bölümde öncelikle ahlâk kavramı, ahlâkın kapsamı, câhiliye dönemindeki ahlâk anlayışı ve ahlâklı insan modeli hakkında bilgi verilmiş, sonra da Hz. Peygamber'in ahlâkî özellikleri bağlamında onun emanet, doğruluk, vefakârlık, şefkat, merhamet, sabır, tevazu ve sade hayat yaşama gibi özellikleri örneklerle açıklanmıştır (s. 401-440).

Bu bölümdeki bir başka konu da Hz. Peygamber'in evliliği ve aile hayatıdır. Hz. Muhammed'in evlilikleri hakkında tek tek bilgi verilmiş, bu evliliklerin her birinin özel sebepleri olduğu ifade edilmiştir. Genel olarak bu evliliklerin sebepleri anlamında da eşlerini kaybederek dul kalmış hanımların himâyesi, Araplar arasında evlilik konusundaki yanlış anlayışların ortadan kaldırılması, akrabalık yoluyla farklı kabilelerin İslâm toplumuna kazandırılması ve kadınların özel halleriyle ilgili bilgilerin eşleri yoluyla diğer Müslüman hanımlara öğretilmesi gibi gerekçeler sıralanmıştır. Daha sonra Peygamber'in aile hayatı hakkında bilgi verilmiş, onun aile reisi, baba ve dede olarak örnek yaşayışı ele alınmıştır (s. 441- 471).

Burada Hz. Peygamber'in sosyal hayatı da ele alınmış, bu çerçevede, günlük hayatı, ibadetleri, eğitimci ve siyasi kişiliği hakkında bilgi verilmiş, onun bu alanlardaki örnek uygulamaları anlatılmıştır. Bölümün son konusu ise Hz. Muhammed'in (sas) çocuklar ve gençlerle münasebetleridir. Yeni nesillerin karakter oluşumu, Müslümanca kimlik ve kişilik kazandırmak için Hz. Muhammed'in (sas) en doğru şekilde anlaşılması ve anlatılması gereğine dikkat çekilmiştir. Hz. Muhammed'e (sas) ilk inananların genel anlamda gençler olduğu ve daha sonraki süreçte de gençlere çok önemli görevler verildiğine dikkat çekilmiştir. Hz. Muhammed (sas) gençleri desteklemiş, onlara sonuna kadar güvenmiş ve hayatın her alanında onlarla birlikte çalışmıştır (s. 472-530).

Kitabın son bölümü "Hz. Peygamber'in (sas) Âlemşümül Daveti" başlığını taşımaktadır. Burada Hz. Muhammed'in (sas) inanç, aile, sevgi, saygı, doğruluk, adalet, eşitlik, dayanışma, çalışma, cömertlik, dostluk, merhamet, iyilik, tevekkül, hoşgörü ve barış gibi İslâm medeniyetinin üzerine inşa edildiği değerleri hayata geçirdiğine dikkat çekilmiştir. Resûlullah'ın risâlet hayatı boyunca insanlığa sunduğu ve mücadelesini verdiği evrensel davetinin ana unsurlarının Vedâ Hutbesi'nde son defa ilan edildiği belirtilmiştir. Bu davetin başta gelen önemli evrensel değerlerinden tevhit, adalet, insan hakları, kardeşlik ve barış yanında hukuk, ilim, eğitim ve her türlü şiddetin ortadan kaldırılması konusundaki örnek uygulama ve öğütlere yer verilmiştir (s. 533-657).

Değerlendirme: Âdem Apak'ın *Siyer-i Nebî* kitabında Hz. Muhammed'in (as) doğru anlaşılması amacına yönelik anlaşılabilir, açık bir dil, üslup ve anlatım tarzı seçilmiştir. Eserin özellikle ilk üç bölümü genel anlamda Hamidullah'ın *İslâm Peygamberi* adlı eserinin birinci cildiyle benzer bir konu sıralamasıyla

oluşturulmuştur. Apak eserinde Hamidullah ve Sarıçam gibi Hz. Peygamber'in hayatında Müşrikler, Yahudiler, Hristiyanlar gibi topluluklarına ayrı başlıklar altında yer vermiştir.

Kitapta Hz. Muhammed'in hayatı, günümüz insanların ilgi alanlarını oluşturan konu başlıklarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Ele alınan konularla ilgili yoğun bir şekilde âyetler aktarılmış, âyetlerin renkli olarak basılmasıyla da verilen âyetlerin daha açık ve görünür hale getirilmesi sağlanmıştır. Böylece siyerin en temel kaynağının Kur'ân olduğu gerçeği fiilen ortaya konulmuştur.

Eserde ele alınan konular, ana kaynaklardan başlanarak mutlaka yapılan atıflarla kaynaklandırılmıştır. Kitapta Hz. Muhammed'in (sas) örnek kişiliği ve uygulamaları, günümüz insanının bireysel ve toplumsal ihtiyaçları dikkate alınarak anlatılmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber, olağanüstülüklerle dolu ulaşılamayan bir kişilik olarak anlatılmamış, örnek alınacak insan olarak takdim edilmeye çalışılmıştır. Hz. Muhammed (sas) hayatın bütün zorluklarını insanî çabalarla ve sabırla aşmış, hemen her haliyle bizlere örnek olacak bir hayat ve mücadele ortaya koymuştur. Onun tebliği çağını aşan, çağlar üstü olan tevhid, adalet, eşitlik, insan hakları gibi prensiplere sahiptir.

Sonuç

Bu çalışmada ele alınan eserlerin ortak özelliği, Hz. Muhammed'i (sas) ve mesajını çağımız insanının anlayış ve algı düzeyine uygun bir şekilde sunma kaygısıyla hazırlanmış olmalarıdır. Ele aldığımız ilk eser halk kitapları içinde yer almış ve oldukça az kaynak kullanılarak hazırlanmış, gençlerin ve halkımızın Hz. Peygamber'i doğru anlamaları amacıyla hazırlandığı ifade edilmiş bir eserdir. Kısa, sade, anlaşılır ve günümüz insanına örnek ahlâk ve İslâm mesajı hakkında bilgi vermeye çalışan bir eserdir.

Hamidullah'ın *İslâm Peygamberi* adlı eseri ve onu takip eden Sarıçam ve Apak'a ait eserler genel anlamda benzer içeriklere sahiptir. Bu eserler ana kaynaklara dayalı olarak hazırlanmış, kullanılan kaynaklar dipnotlarla gösterilmiştir. Eserler temelde iki kısma ayrılabilir şekilde hazırlanmış, ilk kısımlarda Hz. Muhammed'in (sas) içinde doğduğu toplum yapısı sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yönlerden ortaya konulmaya çalışılmış, onun İslâm öncesi hayatının belli başlı aşamaları; doğumu, yetişmesi, evliliği, abartsız insanî ölçülerde ele alınmıştır. Vahyin başlangıcı ve sonrasında ilk Müslümanlar, Müslümanların Mekke müşriklerinden çektiği sıkıntılar, Habeşistan hicretleri, ambargo dönemi, hüznün yılı, Tâif seyahati, İsrâ ve Mirâc olayı, Medinelilerle Akabe görüşmeleri ve Medine'ye hicret konuları anlatılmıştır.

Medine döneminde toplumsal yapının düzenlenmesine yönelik faaliyetler, ensar-muhacir kardeşliği (muâhât), Mescid-i Nebî'nin inşası, ezan, Medine

Sözleşmesi, Medine’de yeni bir devletin kurulması gibi konular ele alınmıştır. Eserlerde askerî ve siyasî faaliyetler, Müslümanların müşrikler, Yahudiler ve münafıklarla ilişkileri, Resûlullah’ın mektupları ve Medine’ye gelen heyetlerle görüşmeler, Vedâ Haccı ve vefatı konusunda bilgi verilmiştir.

Bu eserlerin ikinci kısmında ise, Hz. Muhammed’in (sas) hayatındaki çeşitli bireysel, sosyal, siyasal, iktisadî, idarî, askerî vb. hayatın tamamını kuşatan kurumlar, yapılar, insan ilişkileri ve onun bu konularda ortaya koyduğu örneklige dikkat çekilmiştir. Eserlerde Hz. Muhammed’in (sas) toplum içinde ideal insan modeli olduğu belirtilmiş, akıl ve mantık sınırlarını zorlayan, Kur’ân’da yer almayan, mucizevî anlatımlardan olabildiğince uzak durulmuştur. Hayatın her alanını kuşatan, örnek bir “insan peygamber” modeli ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuçta Hz. Muhammed’in (sas) tevhid, adalet, eşitlik, insan hakları vb. konularda evrensel prensipler ortaya koyduğu vurgulanmıştır.

Kaynakça

- Apak, Âdem. *Siyer-i Nebi [Hz. Peygamberin (sas) Hayatı-Şahsiyeti-Daveti]*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Baskı, 2020.
- Apak, Âdem. “Bir Siyer Âlimi Olarak Muhammed Hamîdullah”. *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleri ile Muhammed Hamîdullah Sempozyumu*. 186-195. 2005.
- Apak, Âdem. “Siyer’i Nasıl Okumalıyız?”. *İslâm Düşünce Kılavuzu*. ed. Ahmet Koç. 99-115. İstanbul: Tedef Yayınları, 2019.
- Argun, Selim. “Prof. Dr. İbrahim Sarıçam’ın Diyanet Hizmetlerine Katkıları”. *Prof. Dr. İbrahim Sarıçam’a Armağan*. ed. Mehmet Özdemir vd. 147-166. Ankara: İlahiyat, 2022.
- Ayar, Kenan. “Hâricilerin Hz. Ali’den Ayrılış Süreci”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/1 2008, 45-88.
- Bağcı, Hacı Musa. “Modern Dünyada Peygamber Algısı,” *Eski Yeni* 17 (2010), 74-89.
- Berki, Ali Himmet ve Keskiöğlü, Osman. *Hazreti Muhammed ve Hayatı*. Ankara: DİB Yay., 2015.
- Berki, Şakir. “Ali Himmet Berki”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/509-510. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1992.
- Eser, Mithat. *Engelli Sahabiler*, 7. baskı, İstanbul: Nesil yay., 2023.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi I-II*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınları, 1980.
- Hamidullah, Muhammed İslâm Peygamberi, çev. Mehmet Yazgan İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- <https://www.youtube.com/watch?v=WMKXsvDzwvo>. Erişim, 08.05.2021.
- Karaman, Hayrettin. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laiikduzen/4/0697.htm> Erişim 15.05.2021.
- Köse, Feyza Betül. <http://www.siyerarastirmalari.com/siyeri-asrin-idrakine-soyletmek.html>. Erişim 31.05.2021.
- Öz, Şaban. *Siyer Tasarımı, Geçmişten Geleceğe Siyer’in Serüveni*. İstanbul: Endülüs Yay., 2018.
- Özdemir, Mehmet. “Siyer Yazıcılığı Üzerine,” *Milel ve Nihal* 4 (3) (2007), 129-162.
- Sarıçam, İbrahim. “Hz. Muhammed’in Hayatının Güncel Sunumu Üzerine Bazı Düşünceler”. *İSTEM* 4/7 (2006), 9-14.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. “Osman Keskiöğlü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/309-310. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2002.